

แก่นพระพุทธศาสนา

[ชุดลอยปทุม อันดับ ๘๐]

คำบรรยายของ

ท่านอาจารย์ พุทธทาสภิกขุ

ในการประชุมทางวิชาการพระพุทธศาสนา
ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา

พระครูวินัยธรสีลานันตะ

อุทิศส่วนกุศลแด่โยมมารดา

และ

ถวายสักการะ แก่ท่านอาจารย์ ในวันล้ออายุครบ ๘๐ ปีบริบูรณ์

๒๗ พฤษภาคม ๒๕๒๙

พิมพ์ครั้งที่ ๑ จำนวน ๒,๐๐๐ เล่ม

สงวนลิขสิทธิ์

อุทิศนา

ลอยธรรมะมาลัย	ลงสู่โลกอันเบียดบีบ
แผ่ธรรมะรังษี	ตามพระพุทธรูปประสงค์ ๗
มันหมายจะเสริมศาสน์	สถาปน้โลกให้อย่าง
ปลอดภัยพินาศ, คง	เป็นโลกศุขสถาพร ๗
หากแล้งพระธรรมญาณ	อันธพาลกลีบร
จะครองโลกเป็นอากร	ให้เลวลุสเตรัจฉาน ๗
จะทุกขทนทั้งคืนวัน	พิฆาตกันบมีประมาณ
ด้วยเหตุอหังการ	เข้าครองโลกวิโยคธรรม ๗
บรรษัทพระพุทธรองค์	จึงประสงค์ประกอบกรรม
ตามแนวพระธรรมนำ	ให้โลกมองม่องพันภัย ๗
แผ่แผ่พระธรรมทาน	ให้ไพศาลพิชิตชัย
แปดหมื่นสี่พันนัย	อุทิศทั่วทั้งปถพี ๗

พ.ท.

๒๕๒๓

เรียนศาสนา ที่ตาหู่ฯ.

เรียนศาสนา นั้นต้องมี ที่ตาหู่ฯ

เมื่อให้เกิด ทุกข์อยู่ ทุกสถาน
เรียนให้รู้ ตรงที่จะ ชักสะพาน
อย่าให้เกิด อากา ร มารบกวน.

เรียนตรงตรง ลงไป ที่ตัวทุกข์
ดูให้ถูก กรรมวิธี ที่กระสวน
สะกิดกัน การปรุงแต่ง แห่งกระบวน
จิตบั่นบ่วน สงบได้ ทุกข์หายไป.

พุทธทาส อินทปัญโญ

อนิเมทา

การพิมพ์หนังสือ ชวรมะ นั้นเป็นชวรมาทน ในสมัย
ที่โลกกำลังขาดแคลน ชวรมะ อย่างยิ่ง เช่นนี้ เป็นสิ่งที่
ไม่สมควร และควรแก้การอนิเมทา, จึงขออนิเมทา.

คำว่า "ชวรมะ" นี้ย่อคำเดียว มีความหมาย มาก
มาย นานาประการ, แต่ประการที่สำคัญที่สุดนั้น ชวรมะ
คือ หน้าที่ ที่มนุษย์จะต้องปฏิบัติ ในทุกโอกาสของ
ของชวรมชาติ ทุกชั้นทุกตอน แห่งวิถีชีวิต ของเขา,
เพื่อความมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข ทั้งโดยส่วนตัว และ
สังคมรวม, หรือทั้งโลก.

โลกขาดแคลนชวรมะ เพราะ ไม่รู้จักสิ่งที่เรียกว่า
ว่า ชวรมะ อย่างถูกต้อง ดังที่กล่าวแล้ว เพราะคือปัญหา
แปลว่าไม่ลงมือทำ ในระส่ำระสายอันเกิดจากประเพณีที่
ผิดชวรมะ นั้นเอง. สังเกตว่า กิเลสในใจคน ย่อมยอม
ใจในระส่ำระสายชนิดนั้น และเจริญเติบโตขึ้นจนกระทั่ง
ทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ ทั้งชีวิตทั้งตัว. มหากิเลสสุด
ชีวิตชีวิตใจ คนเห็นอะไรก็ ทำตามมีชวรมะอะไรก็ทำ
โลกแล้ว; ขอแต่ให้มันเหนือสังคมกิเลส ให้ได้มีที่อยู่
ตลอดไปเป็นพอแล้ว. เขาเห็นว่า หน้าที่ ของเขา มีอยู่
เพียง แต่เขาเหนือ สังคมความดีต่อมารของกิเลสเท่านั้น.

โลกส่วนใหญ่ กำลังตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ จึง

การรู้จักธรรม คือการรู้เอาละไว้เป็นอิสระอย่างถูกต้อง คน
ไม่หลุดในใจใน สัตว์ใด แม้ในยามเผลอหลับ ก็ตั้งรู้รู้สักอยู่
ก็มีสติใจอย่าง ยืด ย่อจ. มิฉะนั้นจะเป็น ความสับสนผิดใหม่ ย่อม
มีไว้เป็นที่ทับแห่ง ความหลุดใจล สันนิษฐานผู้ที่มีธรรมอย่างแท้-
จริง. ความเห็นแก่ตัว ย่อมเกิดไม่ได้ เพราะเหตุนี้. ความรัก
เพื่อหม่อมราชวงศ์อย่างนั้น มิได้โดยง่าย แม้ว่าจะมีความเหลือ
คำที่ สู้ กว่ากัน มากมายสักเพียงไร. ผู้ประพฤตธรรม ย่อม
รู้ รู้สัก เป็น สติ เมื่อรู้สักว่า ธรรมได้ประพฤตธรรม หรือเมื่อได้ทำ
หน้าที่ ของหม่อมราชวงศ์อย่างถูกต้อง. ความเคารพตัว ของ พระ
เจ้า องค์ ที่ ใน รู้ สัก เป็น สติ. ไม่หลุดความสับสนอันเป็นภยา
คือ สับสนมาก มากเมื่อหนึ่ง คือ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓ ๓๓
คือ ที่ใด เป็นที่มาก สับสนโดยมาก เหล่านี้ เป็นแล้ว.

ธรรม: ย่อมในเรารู้จักมีสติอย่างถูกต้อง รู้จักมีสติ
แปลคือมีสติ และตั้งมั่นอย่างถูกต้อง, มีหน้าที่ที่ทราบ
หรือพยัสสมบัติ ก็ย่อมมีสติโดยง่าย มีพระสหาย ฯลฯ อย่าง
ถูกต้อง สอนเป็นวิธีเพื่อ สันติสุข สันต์บุคคล และ สันต์ภาพ
ของ สันต์ธรรม โดยสันต์โดย, มีสัจจวิญญูตบุคคลซึ่งกันแก่
ใคร แม้แต่สัตว์เดรัจฉาน และพฤษชาติทั้งปวง, มีวิธี
ตามคำสอนโลก หรือหนักแน่นเช่น แม้แต่หมอยโดย. สัตว์
ที่เรียดอก ขา, ใจจักษ, หรือ ขอบตาตลอดชาติ ย่อมมี
แต่ผู้ประพฤตธรรม. ข้อนี้ हमายความว่า ๓๖๓ มีวิธีสัน-
นิษฐานบุคคลชนิดนี้, มีแต่ สัจจวิญญูต มีสติแต่ สันติที่
ประพฤตธรรม มีสันต์มี ที่โดย.

เขา มี ๓ หู ๑ มุม ลิ้น ๓ ขา ๒ นิ้ว สิว ๑ ขน ๑ ขน เพื่อได้
 รู้จักสิ่งทั้งปวง อย่าง ถูกต้องตามที่มันเป็นจริง เพื่อมีชีวิตอยู่ได้
 อย่างสงบสุข มีใช้ มีกิน หู ๑ มุม ลิ้น ๓ ขา ๒ นิ้ว สิว ๑ ขน
 คือ ๑ นิ้ว เราตกเป็นทาสของคนใดคนหนึ่ง คนใด หัวไม้หนึ่ง ๑ นิ้ว
 เป็นกันอยู่ โดยมากในโลกนี้จริงจริง ซึ่งทำด้วยขาด ขวามะ.
 เขามักคิดว่าโลกนอกตัวเราไม่ได้ ก็จริง แต่เขาสามารถควบคุม
 หู ๑ มุม ลิ้น ๓ ขา ๒ นิ้ว สิว ๑ ขน แต่ในลักษณะนี้
คนไม่มีความเป็นจริงแก่เราได้ โดยอาศัยกรรม = หนี้เรา. ที่
 คนในโลก ทำได้เช่นนี้ โลกนี้ ก็เป็น โลกที่สงบงาม อยู่อีก
 ๑ หรือเป็นโลกของพระศรีอารียเมตไตรย ขึ้นมาทันทีทันที
 ๑ นิ้ว เพราะเป็นโลกที่ ไม่มีอะไร ไม่ดีเลย ขวามะ.

ทางโลก ของโลก ๑ มุม ลิ้น ๓ ขา ๒ นิ้ว สิว ๑ ขน
 คือ โลกนี้ไม่มีอะไร ขวามะ. การชดเชยให้ถูกตามได้เดินไปตาม
 ทางกรรม ย่อมเป็นกุศลอันยิ่งใหญ่ และสูงส่ง. ขวามะ
 การจัดการให้มีคนมีสุข ชวามะ = ๑ นิ้ว แสงแห่งนั้น ลงสู่ใจ ประ-
 โยชน์เต็ม ตามความประสงค์ ตั้งแต่ผู้ที่มีจิตสงบไปแล้ว ๑ นิ้ว
 ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยจากนั้นก็จากมุมโลก. คำพูดที่พูด
 ไม่ทัก มินิที่ ๑ นิ้ว คือ เป็นอย่างอื่น.

พุทธทาส โอภาสโก

โลกพหุการาม, เชียง

คุณโยมแม่ พุก จันทรเนตร

คำนำ

การพิมพ์หนังสือธรรมะแจกครั้งนี้ ก็เพื่อเป็นการระลึกถึงโยมแม่ ซึ่งท่านได้จากโลกนี้ เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๒๒ เป็นเวลา ๗ ปีแล้ว.

หนังสือที่จะพิมพ์นี้ เป็นเรื่องเกี่ยวกับการที่ท่านอาจารย์พุทธทาส ได้จัดให้มีการสัมมนา๓ศาสนา คือ ศาสนาพุทธ ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม เพื่อให้เกิดความสัมพันธ มีความเข้าใจต่อกัน เพราะคนต่างศาสนากันมักมองกันในแง่ร้าย ความจริงแต่ละศาสนาย่อมมีหลักธรรมคำสอน เป็นเครื่องชี้ทางให้ศาสนิกมีการปฏิบัติปฏิบัติชอบด้วยกันทั้งนั้น ถ้าศาสนิกของแต่ละศาสนา พยายามศึกษาทำความเข้าใจในหลักคำสอนแห่งศาสนานั้น ๆ ให้ถูกต้อง และนำมาปฏิบัติอย่างจริงจังแล้ว โลกนี้ก็จะมีความสุขมากกว่าที่เป็นอยู่ในเวลานี้ แม้คนที่นับถือศาสนาเดียวกันก็ยังมีการทำสงครามกัน เป็นการสร้างความทุกข์ความเดือดร้อนให้เกิดขึ้น อันมิใช่แนวทางของศาสนา.

ตามที่ได้ฟังข่าวจากวิทยุ โทรทัศน์ หรือจากการ
อ่านหนังสือพิมพ์ จะเห็นว่ามีการทำร้ายเบียดเบียนปล้นฆ่า
จุดคร่าอนาจารเป็นประจำทุกวัน ตามดูว่าคนเหล่านี้^๕นับถือ
ศาสนาหรือเปล่า จะได้คำตอบว่า เป็นผู้^๕นับถือศาสนาใด
ศาสนาหนึ่ง^๕ที่^๕ต้อง^๕ทำ^๕อย่าง^๕นั้น^๕ก็^๕เพราะ^๕เป็น^๕ผู้^๕มี^๕จิตใจ
อ่อนแอ พ่ายแพ้ต่อตนเอง ต่อธรรมชาติฝ่ายต่ำ พ่ายแพ้ต่อ
กิเลสตัณหา มิได้นำคำสอนในศาสนาของตนๆมาประพฤติ
ปฏิบัติ เพื่อฝึกใจตัวเอง บังคับตน เตือนใจตนเอง ถ้าเป็น
ผู้มีศรัทธา^๕ก็^๕เตือน^๕ตนเอง^๕อยู่^๕ตลอด^๕เวลา^๕ มิ^๕ให้^๕ตกลง^๕ไป^๕สู่^๕ทาง^๕ผิด
ทาง^๕ต่ำ^๕ ก็^๕จะ^๕ทำให้^๕ชีวิต^๕มี^๕ความ^๕รอด^๕ปลอดภัย^๕ ทั้ง^๕มี^๕คำ^๕กลอน
บทหนึ่งกล่าวไว้ว่า :-

จงเตือนตน ของตน ให้พ้นผิด
ตนเตือนจิต ตนได้ ใครจะเหมือน
ตนเตือนตน ไม่ได้ ใครจะเตือน
อย่าแชเชือน เตือนตน ให้พ้นภัย.

ทั้งนี้^๕นี้^๕แสดง^๕ว่า^๕ ผู้^๕ใด^๕มี^๕สติ^๕นำ^๕หลัก^๕ธรรม^๕ใน^๕ศาสนา^๕ของ^๕ตน
มา^๕เตือน^๕ใจ^๕ตนเอง^๕ มา^๕เป็น^๕เครื่อง^๕ส่อง^๕ทาง^๕ชีวิต^๕ของ^๕ตน^๕ ผู้^๕นั้น^๕
ย่อม^๕ได้รับ^๕ศานติ^๕สุข^๕ เข้า^๕ถึง^๕สัน^๕ติ^๕ภาพ^๕ได้^๕ใน^๕โลก^๕นี้^๕อย่าง^๕แน่น^๕นอน
ไม่^๕ต้อง^๕รอ^๕เมื่อ^๕ตาย^๕แล้ว.

การพิมพ์หนังสือธรรมะแจกเป็นธรรมบรรณาการ
แต่ท่านที่สนใจในความเป็นไปเกี่ยวกับศาสนาของตน ๆ ก็ถือว่าเป็น
กำลังส่วนหนึ่งในอันที่จะช่วยให้เกิดการผลักดันไปสู่การ
ปฏิบัติธรรมเพื่อนำสันติสุขมาสู่ตนเองและสังคมโดยส่วนรวม
ขอทุกท่านได้โปรดเก็บเกี่ยวเอาผลประโยชน์ให้ได้ตามกำลัง
ความสามารถเถิด.

ความสำเร็จในการพิมพ์ครั้งนี้ โดยอาศัยคุณอรุณวดี
เป็นผู้คัดเลือกเรื่อง และถอดจากเทปตลอดจนดำเนินการพิมพ์
จนเป็นที่เรียบร้อย จึงขอบคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้.

บุญกุศลใด ๆ ที่เกิดจากการพิมพ์หนังสือเป็นธรรม
บรรณาการนี้ ขออุทิศส่วนบุญกุศลนั้น ให้สำเร็จแก่โยมแม่
ในสัมปรายภพทุกประการ เทอญ.

พระครูวินัยธรสีตานันทะ

๑ เม.ย. ๒๕๒๙

วัดชลประทานรังสฤษฎ์

ปากเกร็ด นนทบุรี.

เรียนแบบคนัถฐานะ.

คนัถฐานะ คือเรียนรำ พระคัมภีร์
ที่ร้อยกรอง กันเต็มที ยุคทีหลัง
เป็นมดมัด ตู-ตู ดูมากจ้ง
เรียนจนคลั่ง เคลิ้มไคล้ ไปก็มี.

ภาวนา ว่านางฟ้า ปีกุทไตร
จงผูกใจ ข้าฯไว้ ให้ถนัดถนี่
จะตายไป ก็ชาติ ก็ภพมี
ขอสมรส ด้วยวาณี ตลอดไป.

เป็นการสืบ ศาสนา ปรียติ
จะได้มี ปฏิบัติ ที่แจ่มใส
แต่ดูดู คล้ายจะมุด คุดยู่ใน
ไม่ยอมยักได้ พระนิพพาน สักท่านเดียวฯ

— พจนานุกรม —

แก่นพระพุทธรูปศาสนา*

ท่านอัครันตฤกะทั้งหลาย

มีท่านรองผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน,

เนื่องในการฟื้นฟูส่งเสริมความรู้ทางพุทธศาสนา ให้แก่นักศึกษาระดับอุดมศึกษา. อาตมาภาพขอแสดงความยินดี ต้อนรับการมา และสนองความประสงค์แห่งการมา ด้วยความรู้สึกร่วมใจไม่ว่างเป็นอย่างยิ่ง.

---

* คำบรรยายเนื่องในการประชุมทางวิชาการพระพุทธศาสนา ของชมรมพุทธศาสน์ระดับอุดมศึกษา ครั้งที่ ๖ วันที่ ๒๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๗ ณ ลานหินโค้ง สวนโมกขพลาราม อ.ไชยา

ในชั้นแรกนี้ อยากรจะขอปรารภเรื่องก่อนข้างจะส่วน
ตัว ก็ว่าได้มีการต้อนรับ ตามแบบประเพณีของวัดนี้ คือ
การนั่งกลางดิน, ใช้เสนาสนะกลางดิน เป็นที่ประกอบพิธี
หรือทำการประชุม.

ข้อ^{๕๗}นี้มีเหตุผล คือว่าการนั่งกลางดินนั้น ทำให้
ระลึกนึกถึง ข้อเท็จจริงอันสูงสุดข้อหนึ่งว่า พระพุทธเจ้า
ท่านประสูติกลางดิน โคนต้นไม้, พระพุทธเจ้าท่านตรัสรู้เมื่อ
นั่งกลางดินโคนต้นไม้, พระพุทธเจ้าท่านสอนพระศาสนา ส่วน
ใหญ่แทบทั้งหมด เมื่ออยู่กลางดิน, เกือบจะกล่าวได้ว่า พระ
ไตรปิฎกทั้งหมดนั้นมันกำเนิดที่กลางดิน; เพราะเวลาที่ประทับ
อยู่ของพระองค์ก็พื้นดิน, เสนาสนะต่างๆเกี่ยวกับภิกษุสงฆ์
นั้นก็พื้นดิน, และในที่สุดพระพุทธองค์ ได้เสด็จปรินิพพาน
กลางดิน เป็นข้อสุดท้าย.

อาตมามีความเห็นว่าการทำในใจถึงข้อนี้กันเสีย
ก่อน จะมีประโยชน์ ในการที่ปรับปรุงจิตใจให้เหมาะสม
ที่จะพึงธรรมะในลักษณะนี้, เรียกว่า โกลีขิตธรรมชาติ
หรืออยู่กลางดิน ทำจิตใจให้เสมือนแผ่นดิน ก็ย่อมเหมาะสม
ที่จะศึกษาเรื่องราวของพระธรรมนั้นๆ. ไม่มีพระศาสดา

องค์ไหนในโลก ที่ได้ตรัสรู้บนมหาวิทาลัย หรือบนตึกบน
 วิมาน, ศาสดาทุกองค์ตรัสรู้เป็นพระศาสดา เมื่ออยู่
 กลางดินทั้งนั้น, ไม่เฉพาะแต่ในพระพุทธศาสนา;
 อย่างในพระพุทธศาสนานี้ ยิ่งแจ่มชัดถึงขนาดว่า ประสูติ
 กลางดิน ตรัสรู้กลางดิน สอนกลางดิน อยู่กลางดิน นิพพาน
 กลางดิน.

นี่ขอได้โปรด ทำในใจให้เสมือนแผ่นดิน หรือ
 จะลุ่มคล้ำแผ่นดินดู ด้วยความรู้สึกที่เป็นพุทธานุสสติ
 อย่างยิ่ง ก็จะมีจิตใจที่เหมาะสมที่สุด ที่จะเข้าถึงพระ-
 ธรรม ซึ่งมีกำเนิดขึ้นมาจากกลางดิน. นี่เป็นข้อแรกที่ขอ
 ทำความเข้าใจ.

สำหรับเรื่องที่จะพูด ก็ขอแสดงความยินดี ใน
 การเปิดประชุม ส่งเสริมอบรมความรู้ทางพระศาสนาใน
 ระดับอุดมศึกษา ณ สถานที่นี้. อาตมาก็ขอปวารณาตัว
 อยู่ตลอดเวลา ว่าได้พยายามสนองความประสงค์อันนี้ตลอดมา
 เป็นเวลานานแล้ว, และในวันนี้ก็มีความยินดีอย่างยิ่ง เพื่อ
 กิจกรรมอันนั้น.

สำหรับการศึกษาอบรม เพิ่มพูนความรู้ทาง
พระพุทธศาสนา ในระดับอุดมศึกษา^๕ รู้สึกว่าเป็นความ
จำเป็นอย่างยิ่ง มีความสำคัญอย่างยิ่ง หรือจะเป็นประโยชน์
อย่างยิ่ง; เพราะว่าท่านเหล่านี้ สำเร็จการศึกษาแล้ว ก็
ออกไปเป็นผู้มีหน้าที่การงาน ในทางสังคมอันกว้างขวาง
ย่อมทำให้เกิดประโยชน์ได้อย่างมากมาย เท่าที่จะมีความรู้
ความเข้าใจ ในเรื่องอันเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา.

พระพุทธศาสนากับประเทศไทยนั้น ใคร ๆ ก็
ทราบดีแล้วว่า สัมพันธ์กันอย่างไร จนกล่าวได้ว่า
รอดตัวมาได้ก็เพราะพระพุทธศาสนา ก็มีประมุขแห่ง
ประเทศชาติ ตามกาลตามสมัย ที่ได้แก้ปัญหาระหว่าง
ประเทศ, หรือปัญหาการเมืองอันเลวร้าย ด้วยการมีหลัก
ธรรมในพระพุทธศาสนา ที่บรรพบุรุษได้เสริมสร้างมาให้
ไว้เป็นอย่างดี ในอุปนิสัยจิตใจของแต่ละคน แต่ละคน ซึ่ง
ประกอบกันขึ้นเป็นประเทศชาติ ทำให้ประเทศชาติมีเอกราช
อยู่ได้ ในท่ามกลางประเทศทั้งหลายที่สูญเสียเอกราชไป.
^๕ เราถือว่า เป็นพระคุณอย่างสูงยิ่งของพระพุทธศาสนา, แล้ว
ก็ควรที่จะส่งเสริมให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป.

ทันทีที่มาถึงเรื่องที่จะบรรยาย ตามหัวข้อในหมาย
กำหนดการ มีระบุว่า ให้เอาตมาบรรยายเรื่อง แก่นพระ-
พุทธศาสนา, เข้าใจว่าคงจะมีความเข้าใจถึงความมุ่งหมาย
ของคำว่า แก่นพระพุทศาสนา. แต่คงจะมีอะไรที่สะกดกันอยู่
บ้างก็ได้ ถ้าเอาตมาจะเรียกเสียใหม่ว่า แก่นของตันโพธิ์.

หลายคนเคยเห็นเคยรู้จักตันโพธิ์, และก็ปรากฏว่า
มีแก่นชนิดที่ไม่เหมือนใคร. คือไม่ได้มีแก่นเหมือนอย่าง
ไม้แก่นทั้งหลาย. ตันโพธิ์นั้น ซึ่งชาวบ้านเรียกว่าไม่มี
แก่น; ความจริงนั้นยังถือเอาใจความสำคัญได้ว่า ตันโพธิ์
มีแก่นเป็นความว่าง; หัวใจพระพุทศาสนาที่เป็น
อย่างละเอียดที่สุด ก็คือเรื่องความว่าง : ว่างจากกิเลส
ว่างจากความทุกข์, เมื่อถึงถึงความว่างในทางจิตใจแล้ว ย่อมอยู่
เหนือความทุกข์โดยประการทั้งปวง.

เอาละเป็นอันว่า จะพูดถึงเรื่อง แก่นของพุทศาสนา
แล้วก็สำหรับนักศึกษา ในระดับอุดมศึกษา.

สภาวะอันแท้จริงของพระพุทศาสนา.

ข้อแรกก็อยากจะระบุไปยัง ลักษณะหรือ สภาวะ
อันแท้จริงของพระพุทศาสนา คือว่าเราบรรดาที่เป็น

พุทธบริษัท นับถือพุทธศาสนา แล้วในโลกก็ยังมีศาสนา
อื่น ๆ อีกมากด้วยกันหลาย ๆ ศาสนา, ศาสนาทั้งหมดนี้แบ่ง
ได้เป็นเพียง ๒ ประเภทเท่านั้น :-

ประเภทที่ ๑. คือศาสนาที่ถือว่า มีพระเจ้าเป็น
ผู้สร้าง ผู้บันดาลเหตุการณ์ทั้งหลาย สุขและทุกข์มาจากพระ
เจ้า, มีพระเจ้าเป็นผู้สร้าง สร้างโลกและสร้างทุกสิ่ง.

ที่นี้ ประเภทที่ ๒ ไม่ถืออย่างนั้นถือว่า ทุก
อย่างนี้เป็นขึ้นมาตามกฎของธรรมชาติ ที่ในพระพุทธ-
ศาสนาเรียกว่า กฎอิทัปปัจจยตา ไม่ได้มีพระเจ้าที่เป็น
บุคคล ตัวตนอะไรสร้างสรรค์ขึ้นมา ความสุขและ
ความทุกข์ มันจะเป็นไปตามการปฏิบัติผิดหรือปฏิบัติถูกต้อง
กฎอิทัปปัจจยตา มันมีความต่างกันอย่างนี้.

ถ้าพูดเป็นอย่างสากล เขาก็แบ่งพระศาสนาออก
เป็น ๒ พวก: พวกแรกมีพระเจ้าสร้าง นี้เรียกว่าพวก crea-
tionist คือพวกที่ถือว่า มีผู้สร้าง มีบุคคลผู้สร้าง, แล้ว
อีกพวกหนึ่งเรียกว่า evolutionist ถือว่า วิวัฒนาการขึ้น
มาเอง ตามกฎของธรรมชาติ ก็ไปคุยในเรื่องต่างๆ ที่เขา
พูดกันในโลกนี้ ปัจจุบันนี้แบ่งศาสนาออกเป็น ๒ ชนิด.

ถ้าเราถูกถาม เราก็ตอบง่าย ๆ ว่า เราเป็นพวก evolutionist, ในเมื่อพวกอื่นเขาเป็น creationist ที่เป็น creationist มีพระเจ้าสร้างนั้นมาก มีมากศาสนา. พวกที่ถือว่าเป็นไปตามกฎวิวัฒนาการนี้ จะมีแต่พระพุทธศาสนาเท่านั้น ที่เป็นจริงจัง นอกนั้นก็โดยอ้อม. ศาสนาบางศาสนาในอินเดีย เช่น ศาสนาไชนะก็ไม่ได้ว่ามีพระเจ้าสร้าง, มีว่าเป็นไปตามกฎของธรรมชาติ; แต่ยังไม่ชัดเจนเกี่ยวกับอย่างพระพุทธศาสนา ที่ถือว่าไม่มีผู้สร้าง, มีแต่การวิวัฒนาการมาตามกฎธรรมชาติ.

ถ้าจะเรียกคนทั้งโลกมาถามคร่าวเดียวกันท่านเป็นพวกไหน เราก็ตอบเป็นพวก evolutionist ในเมื่อพวกอื่นเขาเป็น creationist นี่เป็นคำตอบง่าย ๆ สั้น ๆ ที่ใช้กันอยู่ในปัจจุบันนี้ เมื่อมีการพุดจาระหว่างศาสนานั้นแบ่งได้เป็น ๒ พวกเท่านั้น, หรือจะใช้คำพูดอย่างอื่น ว่าพวกมีพระเจ้า, พวกไม่มีพระเจ้า.

นี่ก็เป็นความเข้าใจผิดกันอยู่มาก เพราะว่าคำว่า พระเจ้านั้น มักจะหมายถึงบุคคล ที่มีความรู้สึกอย่างบุคคลเป็นพระเจ้า; กฎของธรรมชาติเขาไม่ถือว่าเป็นพระ-

เจ้า; แต่ที่จริงนั้นแหละกลับเป็นพระเจ้าอย่างยิ่ง เป็น
 พระเจ้าที่มีอำนาจเด็ดขาดอย่างยิ่ง. *ฝรั่ง* เขาจัดให้พุทธศาสนา
 ไม่มีพระเจ้าผู้สร้าง, แล้วพากล่าวหาว่าไม่ใช่ศาสนา คือพุทธ
 ศาสนาไม่ใช่ religion เพราะไม่มีพระเจ้า. ถ้าจะให้ เป็น
 religion ต้องมีพระเจ้าผู้สร้าง นี้เขาจัดให้พุทธศาสนามีไม่ใช่
 ศาสนา เพราะไม่มีพระเจ้าผู้สร้าง.

นี้เราเห็นว่าไม่ถูกต้อง; เรามีผู้สร้าง หรือมี
 สิ่งสูงสุดทำนองผู้สร้าง อย่างเดียวกับพระเป็นเจ้า แต่
 ไม่ใช่พระเป็นเจ้าอย่างเป็นทางการ, มันเป็นอย่างกฎของ
 ธรรมชาติอันเฉียบขาด อันเด็ดขาด อันสูงสุด มีคำว่า absolute
 ใช้ด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย. ฝ่ายที่มีพระเจ้าผู้สร้างนั้น เขาก็ให้
 พระเจ้านั้นเป็นองค์ absolute. นี้เราพุทธศาสนาก็มีกฎ
 ของ อิทัปปัจจยทานันแหละเป็นองค์ absolute, ก็เลยเป็นว่า
 พุทธศาสนามีพระเจ้า แต่มีใช้อย่างบุคคล.

การที่พวกฝรั่ง เขาจัดให้พุทธศาสนาเป็นศาสนา
 ไม่มีพระเจ้านั้น เพราะเขามองตนเกินไป ไม่รู้จักพระ-
 เจ้าชนิดที่เป็นกฎของธรรมชาติ ซึ่งแท้จริงยิ่งกว่า. ฉะนั้น
 พวกเราควรจะรู้จักไว้ด้วย; ถ้าเมื่อจะต้องสนทนาโต้แย้ง

อะไรกันในระหว่างศาสนา แล้วก็อย่าได้พูดให้ผิดไปจาก
ข้อเท็จจริง. เราเป็นศาสนาที่ถือว่า ไม่มีพระเจ้า ผู้สร้าง
อย่างบุคคล; แต่มีกฎของธรรมชาติเป็นผู้สร้าง จึงมี
การประพฤติกกระทำแตกต่างกัน.

ถ้าว่ามีพระเจ้าผู้สร้างเป็นบุคคล มันก็อาศัย
ความเชื่อ; เพราะว่ามีใครเห็น, ไม่มีใครเห็นพระ-
เจ้า ก็ถูกเกณฑ์ให้เชื่อ ก็ถือไว้ได้ด้วยความเชื่อ ว่ามีพระ
เจ้าอย่างบุคคล. แต่ถ้าถือว่า ผู้สร้างคือกฎของธรรมชาติ
อย่างนี้ต้องเห็นด้วยปัญญา, ต้องเห็นจริงประจักษ์ลงไป
ที่สิ่งนั้นด้วยปัญญา จึงมีปัญญานั้นแหละเป็นส่วนสำคัญ. ใน
เมื่อฝ่ายที่มีพระเจ้าผู้สร้าง มีศรัทธาเป็นส่วนสำคัญ แล้วก็
ไม่ให้โต้แย้ง ไม่ให้วิพากษ์วิจารณ์ คำกล่าวใดๆ ซึ่งเป็น
หลักของศาสนา. ส่วน พุทธศาสนา นี้ไม่มีพระเจ้าชนิด
นั้น, ไม่มีพระเจ้าที่ไม่รู้ว่าอะไรอยู่ที่ไหน. มีแต่กฎของ
ธรรมชาติ ที่จะมองเห็นด้วยปัญญาของตนเองว่า เมื่อ
มีสิ่ง^๑ สิ่ง^๒ สิ่ง^๓ จะเกิด^๔ขึ้น, เมื่อทำลงไปอย่าง^๕นี้ ผลอย่าง^๖นี้
ก็จะเกิด^๗ขึ้น โดยเหมาะสมแก่การกระทำเสมอ. นี่เรามี
ปัญญาเป็นรากฐาน.

นี้ก็ให้ความว่า ศาสนาพวก creationist ต้องมี
 ศรัทธาที่เรียกว่า faith บางทีก็เป็นอย่างหลับหูหลับตาด้วยซ้ำ
 ไป เป็นกำลัง. พวกที่ถือ evolutionist — วิวัฒนาการ
 ตามกฎของธรรมชาติ นี้เห็นอยู่ด้วยปัญญา, เป็นอย่าง
 สันติภูมิโก ตามหลักของพระธรรมที่ว่า สุวาทาโต ภควตา
 ธมโม สันติภูมิโก, ต้องเห็นชัดเป็นสันติภูมิโกอย่างนั้น ไม่
 ต้องอาศัยความเชื่อที่มงาย.

นี่มันจำเป็นที่จะต้องพูดเปรียบเทียบ แต่ก็มีได้
 มีเจตนาร้าย ที่จะข่มขู่หมิ่นตู่ผู้ใด, เป็นแต่เพียงการ
 พูดให้เห็นชัดลงไปว่า มันแตกต่างกันอยู่อย่างไร. ที่นี้ถ้าจะ
 นึกถึงข้อที่ว่า จะต้องอยู่ร่วมโลกกัน เราจะต้องสมัคร
 สมานสามัคคีกัน ก็อย่ายืนยันในข้อนี้ให้มันมากนัก :
 อย่ายืนยันในข้อมีพระเจ้าไม่มีพระเจ้า กันให้มากนัก, จะ
 มุ่งไปมองแต่ว่า ท่านมีวิธีให้ดับความทุกข์อย่างไร อย่างนี้
 จะดีกว่า; เพราะว่าคนในโลกมีหลายระดับ ขอภัยจะ
 ใช้คำว่า ใจดีก็มากก็มีอยู่มาก, ไม่สู้จะใจดีก็มีอยู่มาก, แล้วก็
 ฉลาดน้อยกับฉลาดมาก. ดังนั้นจะถืออย่างเดียวกันไม่ได้
 มันจะมีหลักปฏิบัติอย่างเดียวกันไม่ได้, จะต้องเป็นหลัก

สำหรับยึดถือปฏิบัติอย่างเหมาะสมแก่ภูมิชั้นของตัว;
 ด้วยเหตุนี้เอง ศาสนาทุกศาสนาแม้จะมีอะไรผิดแปลกไป
 อย่างไม่รู้ก็ยังมีผู้ถือ, ในโลกนี้ก็ยังจะมีผู้ถือศาสนาทุกศาสนา
 เป็นแน่นอน.

ถ้าพูดไปมันก็กลายเป็นคหณินผู้นั้น แต่ไม่ได้เจตนา
 จะคหณินว่า ผู้ที่ยังจะต้องถือศาสนาชนิดมีพระเจ้าผู้สร้าง
 ก็ยังมีมาก. แต่ดูเอาเถิด จะเห็นได้ว่า เมื่อวิทยาศาสตร์
 ก้าวหน้าขึ้นมาเท่าไร ความเชื่อถือในพระเจ้าผู้สร้าง ก็
 ลดลงไปเท่านั้น, จนเกิดปัญหาขึ้นมาว่า ไม่มีพระเจ้าแล้ว
 จะถืออะไรกัน, จะเอาอะไรมาแทนพระเจ้า ให้ลูกเด็ก ๆ
 นับถือแทนพระเจ้า, นี่พวกฝรั่งกำลังมีปัญหาดังนี้. เมื่อ
 วิทยาศาสตร์มันพิสูจน์ความไม่มีพระเจ้าอย่างบุคคล ก็
 เท่ากับพระเจ้าตายไปแล้ว แล้วจะให้เด็กเขาถืออะไร,
 ยึดถืออะไรแทนพระเจ้า, นี่เรามีปัญหาอย่างนี้.

ส่วนชาวพุทธเรา ไม่มีปัญหาอย่างนี้ เพราะ
 ยึดถือกฎของธรรมชาติ แล้วก็เห็นได้ รู้สึกได้ และพิสูจน์
 ได้ ด้วยตนเอง จึงเป็นสิ่งที่ไม่รู้จักตาย. ถ้าวิทยาศาสตร์
 ยิ่งก้าวหน้ายิ่งเจริญในโลก พุทธศาสนายังมีรากฐานอัน

มั่นคง, ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ก้าวหน้าไปเท่าใด ยิ่งเป็นเครื่องสนับสนุนรับรองพระพุทธศาสนา ให้เข้มแข็งมั่นคงยิ่งขึ้นเท่านั้น. ดังนั้นศาสนาพุทธ จึงไม่ได้มีการเผยแผ่ศาสนาโดยวิธีจ้างอ้อนอะไรต่าง ๆ. ผู้ที่ต้องการพุทธศาสนากลับจะต้องเป็นผู้ลงทุนเอง เทียวหาเอาเอง, ไม่เหมือนกับศาสนาที่มีพระเจ้า ที่จะต้องมีการเรียกว่าต้องจ้างอ้อน ก็จะต้องมีอะไรให้ มีอะไรชักจูง มีอะไรให้เป็นเครื่องตอบแทน ที่มาถือศาสนานั้น ๆ.

ทั้งหมดนี้จะเป็นแก่นของพุทธศาสนาหรือไม่ใช่? ขอให้ท่านนักศึกษาทั้งหลายลองพิจารณาดู; เพียงแต่ว่าโลกนั้นแบ่งเป็น ๒ พวก : เป็นพวก creationist กับพวก evolutionist ๒ พวกเท่านั้น. นี่ก็เป็นแก่นของพุทธศาสนาอย่างยิ่งอยู่แล้ว.

พุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ แต่มีไสยศาสตร์มาแต่เด็ก.

เอาที่นี้ ซึ่งควรจะแคบเข้ามา ว่าพุทธศาสนาเป็นวิทยาศาสตร์ แต่แล้ว ทำไมจึงมีการกระทำอย่างไสย-

ศาสตร์. พวกนักศึกษาที่เป็นฝรั่ง เป็นนักศึกษามีปัญญา
เขายังมองว่า พุทธศาสนายังมีการกระทำที่เป็นไสยศาสตร์.

ไสยศาสตร์ คำนี้นอกจากพุทธศาสตร์ ก็ว่าไสย-
ศาสตร์นั้น มีหลักการใหญ่ ๆ ว่า ฟังผู้อื่นนอกไปจากตัว.
ถ้าเป็นไสยศาสตร์จะฟังผู้อื่นนอกไปจากตัว แล้วรับนับถือ
สิ่งที่ไม่รู้จก ไม่เข้าใจ เพียงเท่านั้นพอแล้ว; ถ้าเป็น
พุทธศาสนาต้องมีการฟังตัว, มีตัวเป็นที่ฟังแก้ตัว แล้วคำสั่ง
นั้นเป็นเหตุจกประจักษ์ชัดแก่จิตใจ. ไสยศาสตร์ฟังภุมิ
บีศาจ เทวดา พระเจ้าอะไรก็ตาม ซึ่งล้วนแต่ไม่มีใครรู้จัก
ตัวทงนั้น, แล้วการฟังนั้นก็เป็นการฟังผู้อื่น มิใช่ฟังตัว.
แต่ถ้าเป็น พุทธศาสตร์มันต้องฟังตัวเอง คือการกระทำ
ของตัวเอง แม้ว่าการกระทำนั้นได้รับการแนะนำมาจากพระ-
พุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงตรัสว่า เป็นการฟังตัวเอง,
แล้วสิ่งนั้นมองเห็นอยู่ ประจักษ์ชัดอยู่แก่ความรู้สึกในจิตใจ
จึงไม่มีความมวงมาย.

เรื่องนี้เป็นเรื่องที่ ควรจะทราบอย่างยิ่ง เหมือน
กับว่าเป็นแก่นของพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่งด้วยเหมือนกัน.
นั่นคือว่า คนเราพอเกิดมาจากท้องแม่อย่างนี้ ก็ถูกอบรม

ให้ฟังผู้อื่น เสียแล้ว : ผู้อื่นให้กิน ผู้อื่นให้อะไรทุกอย่าง ผู้
 อื่นเป็นผู้เลี้ยงดู เป็นผู้ช่วยเหลือทุกอย่าง ก็เลยมีนิสัยฟังผู้
 อื่น ซึ่งเป็นรูปแบบของไสยศาสตร์, แล้วบางทีเด็กทารกนั้น
 ก็ถูกหลอก ให้กลัวผี ให้กลัวสิ่งไม่มองเห็นตัว สิ่งที่ไม่มี
 อยู่จริง, อย่างนี้ เด็กนั้นก็มีความขี้กลัวไปในทางเป็น
 ไสยศาสตร์ เช่นเชื่อผีและกลัวผี แล้วก็มีความรู้สึกว่า ผู้
 อื่นต้องช่วยเรา.

แต่ก็ดูเถอะ พอว่าเด็ก ๆ นั้นโตขึ้นมา โตขึ้นมา
 ความที่ต้องฟังผู้อื่นก็น้อยลงไป น้อยลงไป. นี้เรียกว่า
 วัฒนาการทางจิตทางวิญญาณ แล้วก็เริ่มไม่กลัวผี, เริ่มไม่
 เชื่อว่ามีผี หรือเรื่องอะไรที่เป็นเรื่องหลอก ๆ สำหรับเด็ก,
 เมื่อเด็กโตขึ้นมาแล้วก็หมดไป. นี้หมายความว่า เรายิ่งโต
 ขึ้นมาเท่าไร ก็ยิ่งเปลี่ยนจากไสยศาสตร์มาสู่ความเป็น
 พุทธศาสตร์; ถ้าใครเปลี่ยนได้เร็ว มันก็น่าดู, แต่บาง
 คนไม่เปลี่ยนจนตายก็มี พาเข้าโลงไปค้ายเลยก็มี อย่างนี้มัน
 ก็น่าสงสาร.

ไสยศาสตร์เป็นทงอย่างง่าย ๆ

ในเมื่อไม่รู้จักพุทธศาสนา.

คำว่า ไสยะ นี้ตามภาษาบาลีเขา แปลว่าหลับ พุทธะ ตามภาษาบาลี แปลว่าตื่น คือตื่นจากหลับ, ก็ลองเทียบกันดูเถอะว่า หลับกับตื่นมันต่างกันอย่างไร. เด็ก ๆ เกิดขึ้นมาออกมาจากท้องแม่ มันก็เหมือนกับหลับออกมาแล้วมันก็ค่อย ๆ ลืมตา, ค่อย ๆ ตื่น ค่อย ๆ ตื่น จนรู้จักอะไรเป็นอะไร, แล้วก็ได้ศึกษารรรมะหรือพระศาสนาพอสมควรแล้ว มันก็ตื่นเต็มที. ถ้ายังหลับก็ยังเป็นไสยศาสตร์, ถ้ารู้ว่าอะไรเป็นอะไร เหมือนกับคนตื่น มันก็ถือพุทธศาสตร์ ซึ่งจะเรียกได้อย่างหนึ่งว่าเป็นวิทยาศาสตร์; แต่เขาไม่ค่อยเอาไปเรียก. พุทธศาสนานั้นโดยลักษณะการแล้วเป็นวิทยาศาสตร์ เป็นของคนตื่น เป็นของคนมองเห็นโดยครบถ้วน ว่าอะไรเป็นอะไร อะไรเป็นอย่างไร; ส่วน ไสยศาสตร์ นั้น ไม่มีทางที่จะเป็นวิทยาศาสตร์ ก็ต้องฝากไว้กับความไม่รู้ ความไม่เข้าใจ ความเชื่อตะพึดอยู่เรื่อยไป. นี่ก็เป็นใจความสำคัญ ที่ขอรับรองให้นักศึกษาทั้งหลาย รู้จักความแตกต่างระหว่างพุทธศาสตร์กับไสยศาสตร์.

และอย่าลืมนึกว่า เรื่องของไสยศาสตร์นี้เห็นยาวนาน,
 อีกทางหนึ่งก็มีประโยชน์ มีประโยชน์ที่ให้คุณทำอะไร
 จริงจังได้มากเหมือนกัน. การเชื่ออย่างไสยศาสตร์
 เป็นเหตุให้ปฏิบัติข้อปฏิบัติ, ปฏิบัติธรรมะหรือปฏิบัติ
 ศาสนา ได้อย่างเคร่งครัด แล้วจะ ง่ายกว่าอย่างที่เป็น
 วิทยาศาสตร์ ซึ่งมันเข้าใจยาก. ดังนั้น ระบบการเมือง
 สมัยโบราณ จึงส่งเสริมไสยศาสตร์, หรือบางที่เลือกเอาฐาน
 รากเป็นไสยศาสตร์. การปกครองบ้านเมืองยอมให้ประ-
 ชาชนถือทั้งไสยศาสตร์และทั้งพุทธศาสตร์ เพราะว่าอย่าง
 ไสยศาสตร์นั้น ทำให้เชื่อมั่น ทำให้ยึดมั่นจริงจัง เรียกว่า
 ง่ายสะดวกแก่การปกครองอย่างยิ่ง. คัมภีร์ที่พูดถึงกันมาก
 เช่นคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง ส่วนใหญ่เป็นหลักอย่างไสยศาสตร์,
 แล้วก็มีพุทธศาสตร์เจืออยู่เป็นหัวใจ แสดงว่าพระเจ้าแผ่นดิน
 หรือรัฐบาลก็ดี ใช้นโยบายอย่างนี้ เพื่อง่ายเพื่อสะดวกแก่
 การปกครอง. ฉะนั้น จะไปโทษไสยศาสตร์ ว่าไร้
 ประโยชน์โดยประการทั้งปวงก็ไม่ได้.

และคำว่า *ไสยะ* นั้นยังแปลได้อีกอย่างหนึ่ง *แปลว่า*
ดีกว่า, ดีกว่าไม่มีเสียเลย, เป็นความรู้อย่างดีกว่าไม่มีเสียเลย,
 นี้เรียกว่าไสยศาสตร์ แต่ไม่ถึงที่สุด; ถ้าถึงที่สุดต้องเป็น
 พุทธศาสตร์.

ฉะนั้นขอให้ปรับปรุง ปรับปรุงให้เข้าสู่ความเป็น
 พุทธศาสตร์เสียโดยเร็ว, อย่าให้อยู่เหมือนอย่างกับว่า ออก
 มาจากห้องมารดา แล้วก็ตั้งต้นด้วยไสยศาสตร์, แล้วก็
 ไสยศาสตร์ไปจนตายอย่างนี้ มันก็ไม่ถูก, มันต้องเปลี่ยน
 เป็นชั้นพุทธศาสตร์ คือช่วยให้รอดได้ ด้วยลักษณะที่มี
 เหตุผล.

โบราณถ้อยไสยทั้งพุทธ.

ทางโบราณคดี บ้านเมืองไหนที่มีอายุเกินกว่า
 พันปี เช่นไชยา เช่นนครศรีธรรมราช ก็ตาม จะมีซาก
 โบราณสถาน ทั้งอย่างพราหมณ์และทั้งอย่างพุทธ อยู่
 เป็นคู่กัน; เช่นวัดสำคัญที่ไชยานั้น ทางตะวันออกของวัด
 ออกไป จะมีโบสถ์พราหมณ์ ทุกวัดมีโบสถ์พราหมณ์, ใน
 โบสถ์พราหมณ์นั้นมีการไหว้พระเป็นเจ้าอย่างพราหมณ์, แล

ไชยานถ้ออย่างนิกายวิษณุ วิชาณะมาก ถ้อถ้อพระนารายณ์,
ทางนครคีรัธรรมราช ถ้ออย่างคิระหรือไคระ ก็เต็มไปด้วย
ศิวลึงค์.

บุคคลประชาชนรับนับถ้อถ้อทั้งสองอย่างพร้อมกัน
อย่างกับว่ามาวัดนี้ ก็ไหว้ที่โบสถ์พราหมณ์, เสร็จแล้วก็
มาไหว้ที่เป็นโบสถ์พุทธ, หรือจะไหว้ที่โบสถ์พุทธ กลับไปก็
ยังต้องเวะไหว้ที่โบสถ์พราหมณ์, แล้วยิ่งกว่านั้น ในพุทธ
สถานของฝ่ายพุทธแท้ๆ เช่น พระเจดีย์องค์ประธานที่วัดแก้ว,
ตรงกลางศูนย์กลางของพระเจดีย์ ขุดค้นได้ทั้งพระพุทธรูปที่
เป็นฝ่ายพุทธ และทั้งศิวลึงค์และคณาศ พระคณาศ ซึ่งเป็น
ฝ่ายพราหมณ์หรือฮินดู รวมอยู่ด้วยกัน. นี่เป็นเรื่อง
นโยบาย ที่ยอมให้ประชาชนถ้อถ้ออย่างพุทธและอย่าง
พราหมณ์. ถ้าจะพูดภาษารวมถ้อ ก็ถ้อทั้งพุทธและไสย,
ถ้อทั้งไสยศาสตร์และพุทธศาสตร์ไปด้วยกัน.

แต่ครั้นมาถึงบัดนี้ ความจำเป็นอันนั้นมันหมดแล้ว
มันค่อยๆ หมดไป มันจึง เหลือแต่พุทธศาสตร์มากขึ้น ;
ฉะนั้นขอให้เราสนใจ เรียกว่ารู้จักโต เกิดมาแล้วก็รู้จักโต
หรือว่ามีการเลี้ยงแล้วก็รู้จักโต, คือเลื่อนชั้นๆ ขึ้นมา ฉลาด
แจ่มแจ้ง หรือลืมนตา ขึ้นจากหลับมากขนนทุกที่.

การแขวนพระเครื่องควรทำอย่างไรพุทธศาสตร์.

คนที่ทำบุญอยู่ในที่ทั่วไป ก็เช่นว่า เดียวกันก็มีพระเครื่องแขวนคอ ทำมากขึ้นๆ เป็นจำนวนล้านๆ มีปัญหาว่า ผู้ที่แขวนพระเครื่องนั้น แขนงอย่างไรไสยศาสตร์หรือแขวนอย่างไรพุทธศาสตร์. ถ้าแขวนอย่างไรพระเครื่องศักดิ์สิทธิ์จะช่วยคุ้มครอง เหมือนกับเทพเจ้าหรือพระเจ้า มาช่วยคุ้มครอง เป็นของขลังของศักดิ์สิทธิ์, อย่างหนึ่งคือการแขวนพระเครื่องนั้น อยุ่อย่างไรไสยศาสตร์ คือฝังผู้นั้น และเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นตัว. ถ้าเอาพระเครื่องมาแขวน ด้วยความรู้สึกในพระธรรม ว่าดับทุกข์ได้อย่างไร แล้วพอใจในระบบการดับทุกข์ของพระพุทธเจ้า แล้วบูชาคุณของพระพุทธเจ้า เอาพระเครื่องมาแขวนที่คอเป็นพุทธานุสสติ ไม่ใช่แขวนอย่างขลังอย่างศักดิ์สิทธิ์ เพื่อว่าจะเตือนให้ระลึกนึกถึงธรรมะอยู่เสมอ ถ้าอย่างนั้นก็เป็นพุทธศาสตร์.

จะนั้นขอให้สนใจกับพระเครื่อง ที่สร้างขึ้นมาเป็นล้านๆ องค์แล้ว มันจะเพิ่มพุทธศาสตร์หรือจะเพิ่มไสยศาสตร์? ขอนมหนักอยู่ที่ผู้ใช้ หรือผู้ให้ หรือผู้แขวนนั่นเอง.

ขอให้ศึกษามีสติปัญญา แล้วก็รู้จักแยกแยะว่า แขนง
อย่างไรเป็นไสยศาสตร์, แขนงอย่างไรเป็นพุทธศาสตร์.

อย่างพวกโจร พวกอันทาล ก็เอาพระเครื่องมาแขวน
คอ ด้วยความเชื่อมั่นว่าจะคุ้มครอง, คุ้มครองอย่างไม่มี
เหตุผล อย่างของคลังของศักดิ์สิทธิ์, แล้วอันทาลเหล่านั้นก็
นอนตาย, ตำรวจยิงตายพระเครื่องเต็มคอ; ลักษณะที่เป็น
ไสยศาสตร์มันก็เป็นอย่างนี้. ถ้าว่าเขาแขวนพระเครื่อง
อย่างพุทธศาสตร์ ไม่มีใครจะยิงตายได้; เพราะ
มันไม่มีการทำอะไรชนิดที่ทำให้ผู้อื่นจะต้องเดือดร้อน
หรือต้องเกิดเป็นศัตรูคู่อาฆาตขึ้นมา. ถ้าแขวนพระเครื่อง
อย่างไสยศาสตร์เป็นของคลังศักดิ์สิทธิ์ คุ้มครองป้องกัน ข้าไม่
ตายอย่างนี้, เดียวมันก็ได้ตาย ได้นอนตาย เพราะว่าแม้ไม่
มีใครฆ่ามัน ก็ตายแล้ว, ตายด้วยความโง่อย่างยิ่งอยู่แล้ว.
นี่พุทธศาสนาจะแยกตัวออกมาจากไสยศาสตร์ได้อย่างไร.

สิ่งที่เรียกว่า ไสยศาสตร์นั้นเป็นของพื้นฐาน
แรกเริ่มเดิมที มีมาก่อนศาสตร์ใดๆ ซึ่งพอจะพูดได้ว่า
ดีกว่าไม่มี, วิชาอันนี้ความรู้อันนี้ ดีกว่าไม่มีอะไรเสียเลย.
ดังนั้น คนในชั้นแรกจึงถืออย่างไสยศาสตร์ นับตั้งแต่ถือ

เรื่องต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ ภูเขาศักดิ์สิทธิ์ ต้นหญ้าต้นบอน
ศักดิ์สิทธิ์ ต้นอะไรก็ล้วนแต่ศักดิ์สิทธิ์, กระทั่งมีเทวดาในฝัน
ในฟ้า ในอากาศ ในแม่น้ำ. นี่เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้โดย
ง่าย ตั้งแต่สมัยแรก ๆ ที่สติปัญญาของคนเหล่านั้น
จะเดาได้, ต้องใช้คำว่าเดาได้หรือจะสันนิษฐานได้ ก็เกิด
เป็นไสยศาสตร์ขึ้นมา เป็นพื้นฐานก่อน แต่โดยเหตุที่ว่า
แม้จะเป็นไสยศาสตร์ ชนิดนั้น มันก็มีความจริงอยู่บ้าง
เพราะว่าบางเรื่องมันเนื่องด้วยกำลังจิต; ถ้าเป็นไสย-
ศาสตร์ที่มันเนื่องด้วยกำลังจิตมาก ๆ มันก็ อาจจะให้ผลตรง
ตามความต้องการได้บ้าง, เช่น ทำให้เจ็บไข้ลงก็ได้, ทำให้
หายไข้พ้นจากไข้ก็ได้ เพราะว่ามันทำด้วยกำลังจิต, แต่ไม่ใช่
เป็นความจริง.

นี่เรียกว่า ไสยศาสตร์ คือศาสตร์ที่ยังหลบอยู่
แล้วก็ พุทธศาสตร์ เป็นศาสตร์ที่เด่นแล้ว. ขอให้นักศึกษา
รู้จักแยกออกจากกัน, และรู้จักความที่พุทธศาสตร์ เป็น
วิทยาศาสตร์ด้วย คือพิสูจน์ได้ทดลองได้ โดยประจักษ์.
อย่างนี้เรียกว่าเป็นวิทยาศาสตร์; แม้จะเป็นเรื่องทางจิตใจ
ก็เป็นเรื่องที่รู้สึกได้ เช่นว่า พอเรา เกิดกิเลสขึ้นมันก็เป็น

ทุกข, มันก็เห็นได้ รุสก็โต้, เป็นความจริงที่เห็นได้พิสูจน์
ได้; หรือ เมื่อทำผิดจากกฎของธรรมชาติ ผลก็เกิดขึ้น
มาเป็นทุกข, เมื่อ ทำถูกต้องตามกฎของธรรมชาติที่มัน
จะไม่เกิดทุกข มันก็ไม่เกิดทุกข.

หลักพุทธศาสนาให้ความเป็นอิสระแก่ตัว.

ที่นี้ก็มีแง่ที่จะมองออกไปอีกว่า เหมาะสมสำหรับ
คำว่าไทย, อธิบายลำบากอยู่น้อยหนึ่ง ที่คำว่าไทยนี้ เขาเอา
ตัว ย สะกดเข้าไปด้วย ถ้าว่าจะ เป็นไทยที่แปลว่าอิสระแล้ว
ไม่ควรจะมีตัว ย. แต่ก็ได้เขียนอย่างมีตัว ย เป็น เทยยะ,
เทยยะแปลว่าของที่ให้ไว้หรือถูกให้ ไม่เป็นอิสระแก่ตัวถ้า
เทยยะ. ถ้าเป็นไทเฉย ๆ ดูจะว่ามาจากคำว่าอิสระโดยสมบูรณ์;
แต่ก็ต้องสมมติเอาว่า เป็นว่า แม่จะมีตัว ย สะกด ก็คือไท
คือความเป็นอิสระ นี้เหมาะกับหลักของพระพุทธศาสนา
ที่ให้ความเป็นอิสระแก่ตัว, แล้วถ้ายิ่งมองถึงเรื่องประชา
ธิปไตยแล้ว ก็ยังมีมาก มากที่สุด. ในศาสนาที่ถือพระเจ้า
จะมีไม่ได้, ความเป็นอิสระ ความเป็นประชาธิปไตย

อย่างในพุทธศาสนานี้ มีไม่ได้ ในศาสนาที่มีพระเป็นเจ้า.

อยากจะพูดให้ฟัง พอรูเรื่องแต่ละอย่างๆ เพราะเรื่องมันมาก จะพูดแต่ละอย่างๆ ว่า พุทธบริษัทได้รับคำสั่งสอนจากพระพุทธรองค์ ในการที่จะเชื่ออะไร; ท่านสอนว่าอย่าเชื่อโดยเหตุ ๑๐ ประการ :-

๑. อย่าเชื่อเพราะเหตุสักว่า ได้ฟังคำบอกต่อกันมา, ได้ฟังบอกต่อกันมา แม้จะมากมายอย่างไรก็ไม่เชื่อ.

๒. แล้วก็ ไม่เชื่อด้วยเหตุสักว่า กระทำๆ กระทำตามๆ สืบๆ กันมา.

๓. แล้วก็ อย่าเชื่อด้วยเหตุสักว่า เล่าลือกันอยู่กระฉ่อน, ทั้งบ้านทั้งเมืองทั้งโลกว่าเป็นอย่างนั้นๆ ก็อย่าเพิ่งเชื่อ.

๔. แล้วก็ อย่าเชื่อเพราะมีที่อ้างในปฏิภก ในปฏิภกนี้ พระไตรปิฎกนี้ บางคนไม่กล้าแปล ไม่กล้าถือตามตัวปฏิภกไปแปลว่าตำราอะไร, แล้วก็เป็นที่ตำราซึ่งโง่งไปเสีย. พระพุทธเจ้าท่านตรัสชัดเจนไปว่า ไม่เชื่อแม้มีอ้างได้ในปฏิภก ก็เพราะ

โดยเหตุที่ว่าปฏิภาณนั้น มันก็เป็นสิ่งที่จะต้องได้ปรุงแต่งได้, อยู่ในอำนาจที่ใครจะเพิ่มเติม หรือตัดทอนอะไรก็ได้ จึงยังไม่เชื่อ.

๕. แล้วก็ อย่าเชื่อว่าถูกต้องตามหลักของตรรกวิทยา เมื่อคุณเหตุผลทาง logic แล้วมันถูก ก็ยังไม่เชื่อ.

๖. ไม่เชื่อโดยเหตุผลทางนยะ คือทาง philosophy แม้ทาง philosophy พิสูจน์อย่างไร ได้ผลออกมาว่าจริงก็ยังไม่เชื่อ,

๗. แล้วก็ อย่าเชื่อด้วยการตรึกไปตามอาการ คือตามความรู้สึกตามสามัญสำนึก หรือ common sense ก็ยังไม่เชื่อ.

๘. แล้วก็ ไม่เชื่อด้วยเหตุที่ว่า คำพูดนั้นมันทนต่อการเพ่งพินิจของเรา เพราะว่าความเพ่งพินิจของเรามันผิดได้, ไม่ใช่ว่ามันตรงกับความคิดของเราแล้วมันจะถูก.

๙. แล้วก็ อย่าเชื่อว่าผู้พูดอยู่ในฐานะที่น่าเชื่อ.

๑๐. แล้วข้อสุดท้าย อย่าเชื่อเพราะว่าสมณะเป็นครูของเรา ก็คือพระพุทธเจ้าเอง. พระพุทธเจ้าเองเป็นสมณะ แล้วก็ เป็นครูผู้สอนของเรา.

ยังไม่เชื่อด้วยเหตุ ๑๐ อย่าง^{นี้} เป็นประชาธิปไตย
 เท่าไร; แต่จะเชื่อด้วยเมื่อมองดูแล้ว มันเป็นอย่างนั้นได้
 จริง; เช่นบอกว่า รากะ โทสะ โมหะ เป็นของร้อน, เป็น
 ไฟ เป็นทุกข์; พอมองดูแล้วเห็นได้จริง ก็ไม่ต้องเชื่อ
 ตาม ๑๐ อย่างนั้น, หรือว่าสิ่งที่ทำลงไป มันเบียดเบียนตน
 เบียดเบียนผู้อื่น แล้วมันสร้างผลที่เลวร้ายขึ้นมา, อย่างนั้นมัน
 ก็เชื่อได้โดยตัวมันเอง มันพิสูจน์อยู่ในตัวมันเองนั้น.

ฉะนั้นชาติไทยจะมีศาสนาใดเป็นศาสนาประจำชาติ
 จึงได้แก่ พุทธศาสนา คือทำให้เกิดความเป็นไทย แล้ว
 ก็เป็นประชาธิปไตยอย่างยิ่ง; แม้แต่พระพุทธเจ้าซึ่งเป็น
 ครูของเราตรัส ก็ยังไม่เชื่อ ยังไม่ทันเชื่อ, ยังไม่ยอมเชื่อ,
 จะต้องดูอีกทีดูอีกทีหนึ่ง ว่ามันจะเป็นอย่างนั้นได้จริง.

นี่คือหลักที่เป็นหัวใจของพุทธศาสนา หรือจะ
 เป็นแกนของพุทธศาสตร์ ที่ว่าไม่เชื่อโดยเหตุ ๑๐ ประการ
 นั้น, แต่เชื่อโดยเหตุผลที่ประจักษ์อยู่จริง ๆ ที่ตัวการกระทำ
 หรือมีผลออกมาให้เห็นได้ว่า มันเป็นอย่างนั้นจริง. ถ้ามัน
 เป็นสิ่งที่ยังไม่มีผลออกมา แต่มันมีเหตุผล ว่าน่าลองดูก็ได้;
 แต่คำว่าน่าลองดูนั้นยังไม่เชื่อ, ต้องลองดูทุกอย่างแล้ว ลองดู

ถึงที่สุดแล้ว มีผลอย่างนั้นจริง จึงค่อยเชื่อ. เป็นอันว่ามี
แต่สติปัญญา, เชื่อด้วยสติปัญญาอยู่เรื่อยไป, นี่คือแก่น
ของพระพุทธศาสนา.

พุทธศาสนาสอนเรื่องความทุกข์กับความดับทุกข์.

ที่นี้ถามว่า พุทธศาสนานี้สอนเรื่องอะไร,
สอนเรื่องอะไร? เดี่ยวนี้อะไร ๆ ก็จะเป็นพุทธศาสนาเสียหมด
ซึ่งกระทำมาอย่างเป็นไสยศาสตร์ทงนั้น; แต่ก็ถูกเข้าใจว่า
เป็นพุทธศาสนาไปทั้งหมด. นี้เพื่อให้มันแยกออกจากกันได้
ก็ต้องอาศัยพระพุทธรักษาที่ตรัสว่า แต่ก่อนเกิด เดี่ยวนี้เกิด
ตลาคดับบุญตเฉพาเรื่องความทุกข์ กับความดับไม่เหลือแห่ง
ทุกข์เท่านั้น.

ความข้อนั้น พวกนักศึกษาต่างประเทศที่มาสสนใจ
พุทธศาสนา เขายึดถือกันเป็นหลักอย่างยิ่ง; พวกเราคน
ไทยกลับไม่เคยได้ฟัง, แล้วไม่ได้ถือด้วยซ้ำไป. พวกฝรั่ง
เหล่านั้นเขายึดถือเป็นหลักสำคัญอย่างยิ่ง ถึงกับจำบาติได้
บุพเพหาที ภิกขเว เอตริทิจ ทุกขฤเจว ปญญาเปมิ ทุก-
ขสส จ นิโรธ. นี้ถ้าเป็นบาลีก็มีเท่านั้น ภิกขุทั้งหลาย ก่อนนี้

๘๘ ๙๘๘ เกิด เดยวนเกิด ตถาคตบัญญัติเฉพาะเรื่องความทุกข์ กับเรื่อง ความดับทุกข์เท่านั้น ถ้าเรื่องนอกนั้นแล้วมันไม่ใช่คำของ พระพุทธเจ้าตรัส หรือไม่ใช่หลักที่โครงการจะตรัส. แล้วมัน ก็มีเรื่องที่มากออกไป แม้ที่สุดแต่เรื่องตายแล้วจะเกิดหรือไม่ เกิด? อะไรจะไปเกิด? จะไปเกิดโดยวิธีใด อย่างไร? อย่างไร ก็ยังไม่ต้องสนใจก็ได้; เพราะถ้าเกิดแล้ว มันก็มีความทุกข์ ก็สนใจเรื่องดับทุกข์ก็พอแล้ว; ถ้ามันไปเกิดอีก มันก็ต้อง มีปัญหาที่เรื่องดับทุกข์, ถ้ามันไม่ไปเกิดอยู่ที่นี้ มันก็มีปัญหา เรื่องดับทุกข์; เพราะฉะนั้น สนใจแต่เรื่องที่จะดับทุกข์ อย่างไร นั้นจะอยู่ในขอบเขตของพุทธศาสนา.

สวรรค์นอก นรกในใจ

เป็นหลักในพุทธศาสนา

ที่นี้ถ้าไปพูดนอกเรื่องออกไป ไกลออกไป ไกล ออกไปมากมายมหาศาล ก็ไม่ใช่เรื่องตัวพุทธศาสนา; โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องนรกอย่างนั้นอยู่ใต้ดิน เรื่อง สวรรค์อย่างนั้นอยู่บนฟ้า, อย่างนี้เขาพูดกันก่อนพระ พุทธเจ้า; เขาพูดกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า มันไม่ได้เกี่ยว

กับดับทุกข์โดยตรง, แล้วบางทีมันจะซ่อนความหมายอัน
ลึกลับไว้ให้เข้าใจผิด ว่าแม้ในสวรรค์ก็ยังเต็มไปด้วยความ
ทุกข์. เพราะว่าสวรรค์เต็มไปด้วยกามารมณ์, เต็มไป
ด้วยของถูกใจ ในทางกามารมณ์, ในสวรรค์นั้นแหละตัวจะ
หนาแน่นไปด้วยกิเลส. ถ้ามันเต็มไปด้วยกามารมณ์ มัน
ก็เต็มไปด้วยราคะ โลภะ, ถ้ามันเต็มไปด้วยราคะ มันก็ต้อง
เต็มไปด้วยโทสะ; เพราะว่ามันไม่ได้ตั้งใจ, ไม่ได้ตั้งใจที่
ราคะต้องการ มันก็ต้องโกรธ, แล้ว การที่ทำอย่างนั้นอยู่
ก็คือโมหะ, หลงอย่างนั้นโมหะ; ฉะนั้นใน สวรรค์ที่เต็ม
ไปด้วยกามารมณ์นั้นแหละ มันไม่ใช่ที่ที่จะพึงปรารถนา
แล้วมัน ไม่ดับทุกข์. ฉะนั้นพระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสว่า
เรื่องทุกข์กับดับทุกข์เท่านั้น ที่ตลาดบัญญัติขณสอน, มันจึง
ต้องดูว่า จะดับราคะ โทสะ โมหะ อย่างไร.

เรื่องมันก็น่าหัว ที่ว่าเราสอนกันเรื่องไปสวรรค์,
เอาสวรรค์ให้ได้, แล้วก็สวนทางกันกับพวกเวทดา มีในพระ
บาลีในสูตรสูตรหนึ่ง ที่พระพุทธเจ้าตรัสถึงการที่พวกเวทดา
บนสวรรค์; พอเขาจะตาย ก็จุดจะต้องตาย ก็มีปัญหาวา
เวทदानจะไปเกิดที่ไหน จึงจะเป็นสุคติ มองแล้วก็ไม่มีที่ไหน

นอกจากในโลกมนุษย์ ; เพราะว่าในโลกมนุษย์นี้ จะหาพระ-
พุทธ พระธรรม พระสงฆ์ได้ง่าย, เทวดาจึงจัดมาหาสุคติใน
มนุษย์โลก. แล้วอีกทางหนึ่งมนุษย์โลก จะไปหาสุคติ
ในเทวโลก, มันสวนทางกันอย่างไร, แล้วใครมีเหตุผล?
ถ้าเหตุผลมันมีอยู่ว่า คับโลภะ โทสะ โมหะ มันเป็นคับทุกข์
มันก็ไม่มีความดีเลยที่ว่า จะต้องทำบุญทำทาน เพื่อไปเกิด
ในสวรรค์ในเทวโลก ที่สมบูรณ์ไปด้วยกามารมณ์ ซึ่งเป็น
เหยื่อของกิเลส. นี่พูดกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้า เขาก็มี
เหตุผล พูดเพียงว่าให้คนทำดี ได้ไปเกิดในสวรรค์,
มันก็มีผลดีทางสังคม.

ที่^๕นี้พอพระพุทธเจ้าเกิดขึ้น ในหมู่คนที่เขาเชื่อ
เรื่องนรกเรื่องสวรรค์กันอย่างไร พระพุทธองค์ทำ
อย่างไร ; พวกเราที่เป็นสาวกของพระพุทธเจ้า ช่วยถือ
หลักข้อ^๕นี้ให้มันถูกต้องสักหน่อย, คือว่าเขาพูดกันอยู่อย่าง
นี้ อย่าไปค้ำเขา, อย่าไปทะเลาะกับเขา, อย่าไปค้ำ
เขา, ถ้าเรามีอะไรจะพูดก็พูดดีกว่า.

พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นมา ในหมู่คนที่เขาเชื่อเรื่อง
นรกเรื่องสวรรค์อย่าง^๕นี้แล้ว, ท่านก็เข้ารอยไปเลยว่า

ถ้าอยากไปสวรรค์ให้ปฏิบัติอย่างนี้, ปฏิบัติอย่างนี้ ซึ่ง
ข้อปฏิบัตินี้มันดีกว่าที่เขาสอนกันอยู่ก่อน; ถ้าไม่อยาก
ไปนรก ก็อย่าปฏิบัติอย่างนี้, อย่าปฏิบัติอย่างนี้. นี่มัน
ดีกว่าที่เขาสอนกันอยู่ก่อน ท่านก็เลยไม่ต้องมีการกระทบ
กระทั่ง เป็นข้าศึกศัตรูกับที่เขาเชื่อกันอยู่ก่อน.

ครั้นมาถึงเรื่องที่จะตรัสเป็นของพระองค์เอง
ก็ตรัสว่า, โอ, นรกอยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, สวรรค์
อยู่ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. สวรรค์หรือนรกที่อยู่ตา หู
จมูก ลิ้น กาย ใจนี้ มันเห็นแล้ว, บอกคนเหล่านั้นว่า มัน
เห็นแล้ว เมื่อทำผิดที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. ทางตา
หู จมูก ลิ้น กาย ใจมีการกระทำผิด มันก็เป็นนรกขันธ์
มา, เมื่อมีการกระทำถูกต้อง ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย
ใจ มันก็เป็นสวรรค์ขึ้นมา; มันจึงอยู่ที่นั่น หนึ่งเดียว
เวลานี้ ไม่ต้องต่อตายแล้ว.

แต่เมื่อเขาเชื่อกันว่า มันต่อตายแล้ว แล้วก็นรกอยู่
ใต้ดิน, สวรรค์อยู่บนฟ้า ก็ตามใจ, เพราะว่ามัน สอนอยู่
ก่อน แล้วมันเหมาะสำหรับคนประเภทหนึ่ง; แต่เมื่อ
จะต้องการให้ดีขึ้น ท่านก็ตรัสว่า ให้มันแน่นอนจะไป

สวรรค์อย่างที่คุณว่า ก็ทำอย่างนั้นๆ, เช่นทำประพตติดี
ประพตติชอบตามหลักใหม่ที่สอนให้, ไม่ใช่บุญชัญญ์ หรือ
ไม่ใช่ทำพิธีรดน้ำ ที่ก่อนๆ มันสู้ไม่ได้ สู้การกระทำที่ถูก
ที่คืนไม่ได้.

นี่เราเป็นสาวกของพระพุทธเจ้า จึงถือหลัก
อย่างนี้ด้วย ในฐานะเป็นหลักหัวใจเหมือนกัน คืออย่าไป
ปะทะหรือไปเผชิญหน้า กับลัทธิที่มีอยู่ อย่างใดอย่าง-
หนึ่ง; ถ้าเรามีอะไรจะพูด ก็พูดไปเลย. ถ้าเราจะพูดให้
มันกลมกลืนกันไปได้ ก็พูดให้มันกลมกลืนกันไปได้, เช่น
พระองค์ตรัสว่า ถ้าจะไปสวรรค์อย่างที่ต้องการ ก็ให้ปฏิบัติ
อย่างนี้ๆ : ให้ท่าน รักษาศีล ไปตามวิธีนี้ แล้วก็ไม่ต้องไป
นรก. แต่ถ้าว่านรกจริงสวรรค์จริงนั้น มันอยู่ที่ทำผิด
หรือทำถูก ที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ; ถ้าตาเห็นรูป
หูฟังเสียง จมูกได้กลิ่น ลิ้นได้รส ผิวกายได้สัมผัส จิตได้รับ
อารมณ์แล้ว มันทำผิดหรือมันคิดผิด, มันปรุงเป็น
ความคิดผิด เป็นมิจฉาทิฏฐิ จนเกิดราคะ โทสะ โมหะ
นั้นแหละนรก คือนรก. ถ้าทำถูกไม่เกิดนรก, เกิดผลดี
ก็เป็นสวรรค์.

ขอให้นึกถึง ปู่ ย่า ตา ยาย ของเรา ที่ท่านเคยพูดไว้ ถูกต้องแล้วว่า สวรรค์ในอก นรกในใจ ถูกตามหลัก ของพระพุทธเจ้าอย่างยิ่ง. สวรรค์อยู่บนฟ้า นรกอยู่ใต้ ดินนั้น ไม่รู้ใครพูด, พูดมาตั้งแต่ก่อนแรกเริ่มมีมนุษย์. ฉะนั้นอะไรๆ ถ้าจะให้ เป็นพุทธ ละคร ก็ ขอให้อยู่ที่นี้ และ เดี่ยวนี้, ถ้าเอาไปไว้ในส่วนที่ไม่มองเห็น แล้วก็ไม่มี เหตุผล แล้วต้องเชื่อๆ อย่างนี้ ไม่ใช่พุทธ, มันก็ เป็นไสยศาสตร์ อย่างที่ว่า เป็นศาสตร์ของคนหลับ. ถ้า เป็นศาสตร์ของคนตื่น มันต้องมีลักษณะอาการเหมือนกับว่า ลืมตา, แล้วก็เห็น ๆ เห็นอยู่อย่างนี้, นี่จึงจะเป็นพุทธศาสตร์.

เรื่องทุกข์กับความดับทุกข์มีอยู่ในกาย ที่เป็น ๆ มีสัญญาและใจ.

ที่นี้ที่นี้เองกันต่อไปก็ว่า เรื่อง ความทุกข์กับความ ดับทุกข์ มีอยู่ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง ที่ยัง เป็น ๆ มีสัญญาและใจ นี้ก็เป็นหลักที่พวกเราละเลย. เนื่องจากอาตมาได้สัมพันธ์กับชาวต่างประเทศ, ชาวต่าง ประเทศกลับยึดเรื่องนี้มากกว่าพวกเราชาวไทย ในข้อที่

พระพุทธเจ้าตรัสว่า “โลกกัถิ เหตุให้เกิดโลกกัถิ ความดับ
แห่งโลกกัถิ ทางให้ถึงทางดับแห่งโลกกัถิ ตถาคตบัญญัติไว้ใน
ร่างกายที่ยาวาหนิง ที่มีทั้งสัญญาและใจ”.

คำว่า “โลก” ในที่นี้เป็นอุปมา เป็นภาษาธรรม คือ
ทุกข์ นั่นเอง, โลกกัถิคือทุกข์ โลกกัถิคือปัญหา, ตัวทุกข์กัถิ ตัว
เหตุให้เกิดทุกข์กัถิ ความดับแห่งทุกข์กัถิ ทางให้ถึงความดับ
ทุกข์กัถิ ตถาคตบัญญัติว่า มีอยู่ในร่างกายประมาณวาหนิงนี้
ที่ยังมีสัญญาและใจ, หมายความว่าที่ยังเป็น ๆ ที่ยังเป็น ๆ
ต้องในร่างกายที่ยังเป็น ๆ จึงจะศึกษาสิ่งเหล่านี้ หาได้ครบ
ถ้วน. ถ้าร่างกายตายแล้วก็ไม่มี เพราะว่าร่างกายตาย
แล้วมันไม่มีความทุกข์ แล้วไม่มีเหตุให้เกิดทุกข์ มันไม่มีอะไร.
ในขณะที่ยังเป็น ๆ อยู่เดี๋ยวนี้ ^{๕๘๘} เดี๋ยวนี้ยังเป็น ๆ อยู่
ขอให้รีบสนใจในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนิงนี้ ให้พบ
ว่าความทุกข์เป็นอยู่อย่างไร เหตุของมันคืออะไร แล้ว
ความดับแห่งความทุกข์นั้นเป็นอย่างไร ให้ปรากฏอยู่
ในใจ ที่นี้และเดี๋ยวนี้, แล้วทางของมัน คือการปฏิบัติ
อย่างถูกต้องทางกาย ทางวาจา ทางใจ, ปฏิบัติถูกต้องนี้

ก็ทางให้ถึงความดับทุกข์ มันก็มีอยู่ในเฉพาะในร่างกายที่ยัง
เป็น ๆ.

นี้เราไม่สนใจที่จะศึกษาอะไร ๆ จากภายใน โดยมาก,
ยิ่งถ้า ไปถึอย่างไสยศาสตร์ จะมีอะไรมาช่วยด้วยแล้ว มัน
ก็เลยไม่ต้องสนใจกันเรื่องทุกข์ เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์
ไม่ต้องสนใจ เพราะว่าจะมีของศักดิ์สิทธิ์มาช่วย. แต่
พุทธศาสนา จะเป็นอย่างนั้นไม่ได้ จะดับทุกข์ได้ ก็ต้อง
ด้วยการกระทำให้ถูกต้อง ตามกฎเกณฑ์ของความทุกข์
ว่ามันเกิดขึ้นมาจากอะไร, แล้วมันจะดับไปเพราะการกระทำ
อย่างไร.

ขอให้เริ่มวางหลักกันอย่างนี้ ขอร้องนักศึกษาทั้ง
หลาย ให้สนใจเฉพาะเจาะจงเรื่องความทุกข์กับความดับ
ทุกข์; ข้อปลีกย่อยมากมาย ที่เอามาเถียงกันจนทะเลาะ
วิวาทกัน ไม่ใช่พุทธศาสนา, หรือไม่ใช่ตัวที่พระพุทธองค์
ทรงประสงค์จะให้ศึกษา. เรื่องตายแล้วเกิดหรือตายแล้วไม่
เกิด อย่างนี้เถียงกันมาก แล้วมันก็จะถามก่อนที่ว่าดับทุกข์
อย่างไร; เพราะว่าเราไม่ได้มองเห็นว่า, เรามีปัญหาเฉพาะ
หน้า คือความทุกข์. แต่เขาก็ไปสนใจเรื่องที่ชวนให้

สนใจ เรื่องตายแล้วเกิด ตายแล้วไม่เกิด อะไรไปเกิด, มันก็เลยไปถึงว่า ทำอย่างไรถึงจะได้เห็น จะได้มีตาเห็นคนที่ตายไปแล้ว, เห็นโลกของคนที่ยังมีชีวิต, มันก็เตลิดเปิดเปิงไป จนไม่ได้ดับทุกข์ จนไม่มุ่งไปหาความดับทุกข์.

เรื่องที่มีมันไม่เกี่ยวกับความดับทุกข์ แล้วก็ไม่ใช่พุทธศาสนา; ฉะนั้นเราจะไม่ต้องมีปัญหาอย่างอื่น. เราเกิดมากเพื่อดับทุกข์ หรือว่าเราจะไปเกิดอย่างอื่นอีก มันก็มีปัญหาคือความทุกข์และดับทุกข์อยู่เรื่อย ๆ ไป, ปัญหาอื่นไม่มีนอกจากความทุกข์และความดับทุกข์.

ที่นี้ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ให้ศึกษาเรื่องนี้ ในร่างกายที่ยังเป็น ๆ คือเอาร่างกายที่ยังเป็น ๆ เป็นห้องทดลอง เป็นห้องศึกษา หรือเป็นห้อง lab อย่างศึกษาวิทยาศาสตร์; ดังนั้น จะต้องรู้จักความทุกข์คืออย่างไร, คือเกิดขึ้นมาอย่างไร.

เรื่องสุขทุกข์มิใช่ผลของกรรมเก่า

แต่เกิดเพราะเหตุปัจจุบัน.

มีเรื่องที่จะทราบ แล้วก็เข้าใจกันผิด ๆ อยู่บางเรื่องอีก คือว่า คนครั้งก่อนพุทธกาลโน่นแล้ว ที่เขา

มีความเชื่อว่า ความสุขหรือความทุกข์เกิดมาจากกรรม
 เก่าที่ได้ทำไว้ นั่นไม่ใช่พุทธศาสนา. แต่เดิวนั้นมีคน
 ยืนยันว่า อย่างนี้คือพุทธศาสนา, สุขหรือทุกข์เกิดมาจาก
 กรรมเก่าที่ได้ทำไว้, หรือสุขหรือทุกข์เกิดมาจากพระเจ้า
 อี - ศว - ระ คือพระเจ้า เกิดมาจากอิศวรคือพระเจ้า, หรือ
 ว่าสุขทุกข์นี้ไม่มีเหตุไม่มีปัจจัยอะไรเลย มันเกิดเอง
 เฉยๆ; สามอันนี้คือหลักที่ผิด, ไม่ใช่พุทธศาสนา.

ที่ว่าสุขทุกข์ไม่ได้เกิดเองเฉยๆได้ ต้องมีเหตุ
 ต้องมีปัจจัย ต้องมีการกระทำผิดๆ มาตามลำดับ จึงจะ
 เกิดความทุกข์; เช่น ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจสัมผัสอะไร
 แล้วมันทำผิด ก็เกิดทุกข์, ความทุกข์จะเกิดเองโดยไม่มีเหตุ
 ไม่มีปัจจัยนี้ไม่ได้. นี้ก็เป็นหลักพระพุทธานุศาสนาย่างยิ่ง.
 ที่ว่ามีเหตุมีปัจจัยทั้งนั้น ถ้าจะดับมัน ก็ต้องดับที่เหตุ
 ของมัน; พุทธศาสนาเป็นศาสนาที่สอน เรื่องเหตุเรื่อง
 ปัจจัย เรื่องอิทัปปัจจยตา เรื่องปฏิจจสมุปบาท นี้ก็เป็น
 หลักสำคัญอันหนึ่ง ว่าพุทธศาสนาสอนว่าเกิดมาแต่เหตุ
 ทุกอย่างเกิดมาแต่เหตุ.

ที่ว่า สุขทุกข์เกิดมาจากพระเจ้า พระเป็นเจ้า^{นี้} ไม่มี, ในพุทธศาสนาไม่มีพระเจ้าชนิดนี้^{นี้} ซึ่งเขาสอนกันอยู่ในอินเดียครั้งก่อนโน้น, มีพระเจ้า อ้อนวอนพระเจ้า บวงสรวงพระเจ้า ทำพิธีบูชาญพระเจ้า ถูกใจพระเจ้า, แล้วพระเจ้ายิ่งจะทำให้เกิดความสุข หรือถ้าไม่ถูกใจพระเจ้า ก็จะทำให้เกิดทุกข์. ^{ข้อนี้ไม่ใช่}พุทธศาสนา เป็นสิ่งที่สอนอยู่ก่อนแล้ว^{ก็} ไม่มีพระเจ้าอะไรที่จะทำให้เป็นเช่นนั้นได้; เพราะว่าการสุขและสุข^{นี้} มันจะเกิดมาจากการกระทำถูกหรือผิดของเราเอง : ถ้าเราทำผิดจากกฎอิทัปปัจจยตา ความทุกข์ก็เกิด, ทำถูกต้องตามกฎอิทัปปัจจยตา ความสุขก็เกิด.

ที่^{นี้}ถ้าสมมติว่ามีพระเจ้า มีผีสิงเทวดาอะไรตามใจ แล้วพระเจ้าหรือผีสิงเทวดาเหล่านั้น แกล้งลงโทษ, แกล้งทำให้คน^{นี้}มีความทุกข์, ^{ไม่เป็นไร} เราต้อนรับด้วยการปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎของอิทัปปัจจยตา; ให้ผีสิงเทวดา พระเจ้าทั้ง^{นี้}โขยง มารุมทำให้มีความทุกข์, ก็ไม่มีความทุกข์. พุทธบริษัทจะมีหลักชนิดที่แน่นอนแน่นอน^{นี้}อย่าง^{นี้}.

ที่นี้ข้อที่ว่า สุขทุกข์เกิดจากกรรมเท่านั้น ไม่
 ไม่ใช่, สุขทุกข์ เดี่ยวนี้ ที่นี้ ชาตินี้ เวลานี้ มันเกิดมา
 จากการทำผิดหรือทำถูก ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เมื่อ
 มีอะไรมากระทบ. สมมติว่ามีกรรมเก่า จะให้มันเกิดความ
 ทุกข์; แต่ ถ้าเราปฏิบัติถูกต้องตามหลักของอิทัป-
 ปัจจยตา จะไม่ทุกข์, แม้ว่าจะมีกรรมเก่ามาแก้งให้ทุกข์
 มาบั่นทาลให้ทุกข์.

เรื่องนี้เป็นเรื่องหัวใจอย่างยิ่ง ที่ว่าทำผิดหรือ
 ทำถูกต้องกฏอิทัปปัจจยตา ในขณะที่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
 รับอารมณ์; จึงขอบอกนักศึกษาทั้งหลายว่า จงได้สนใจ
 เรื่องนี้เป็นพิเศษ, จะเรียกว่า ก ข ก กา ของพระพุทธศาสนา
 ก็ได้ ในฐานะที่เป็นเบื้องต้น. อย่าเข้าใจว่าเป็น ก.ข.
 ก กา แล้วจะไม่สำคัญ, ความเป็น ก.ข. ก กา นั้นแหละมีความ
 สำคัญ เพราะมันเป็นรากฐานที่จะงอกงามขึ้นไปเป็นหลัก.

ศึกษาพระพุทธศาสนา

ต้องเริ่มที่ตา หู จมูก ลิ้น กายใจ.

สิ่งแรกที่ผู้ศึกษาพุทธศาสนาจะต้องสนใจ เหมือน
 กับว่าเมื่อเราจะเรียนหนังสือ เราก็เรียน ก.ข. ก กา, เอ บี ซี

อะไรตามเรื่อง; ถ้าจะลงมือศึกษาพุทธศาสนา ก็ให้ลงมือศึกษา ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ. อย่าเข้าใจว่าเป็นคำครีครว เป็นคำของคนครีครวนั่งมออยู่ในวัด, เรื่องของตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันเป็นวิทยาศาสตร์อย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา.

เรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไซ้ใหม่ มันจึงมีปัญหาต่างๆ นาๆ เกิดขึ้นมาได้? สมมติว่าถ้าเราไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็ไม่มีทางที่จะเกิดปัญหาอะไร, ลองกิดดูในข้อนี้ให้เห็นเสียก่อนว่า ถ้าสมมติว่าเราไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ก็ไม่รู้สึก อะไร, ไม่สัมผัสอะไร, แล้วปัญหาอะไรจะเกิดได้ มันก็ไม่มีปัญหา. ดังนั้นจึงถือเอาตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจนี้เป็นตัวการ ที่จะทำให้เกิดปัญหา. เกิดปัญหาอย่างไร เพราะว่าในโลก หรือที่เรียกโลก โลกทั้งหลาย โลกทั้งหลายมันไม่มีอะไร นอกจากรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์ คือของคู่ คู่ กันกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

ฉะนั้นขอร้องให้ช่วยจำ คำ ๖ คู่นี้ไว้ให้ดีที่สุด
เกิด; ถ้าอยากจะเป็นนักศึกษพุทธศาสนา ตา หู จมูก ลิ้น

กาย ใจนี้จำง่ายแล้ว. รูปที่จะมากระทบตา, เสียงที่จะมากระทบหู, กลิ่นที่จะมากระทบจมูก, รสที่จะมากระทบลิ้น, สัมผัสผิวหนังที่จะมากระทบทางผิวหนัง, แล้วก็ความรู้สึกที่จะเกิดขึ้นในใจ, ก็เป็นครบ ๖ กุ ้ ประกอบกันอยู่เป็นเรื่องทั้งโลก.

เราพูดได้โดยไม่ต้องเชื่อใคร ไม่กลัวผิด ไม่ผิดว่า, ถ้าเราไม่มีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เรื่องก็ไม่มี, หรือว่าถ้าเรามีแต่ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แต่ไม่มีรูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปพะ รั้มมารมณ ์ ที่จะมากระทบตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็ไม่มีปัญหาอะไรเหมือนกัน. ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ มันก็ค้างเติ่งอยู่ ทำอะไรไม่ได้ นี้โดยเหตุที่ว่าในโลกมันมี รูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปพะ รั้มมารมณ ์. ฉะนั้นคำว่า โลก ๆ ๆ ในพระพุทธศาสนาท่านระบุไปยัง ๖ อย่างนี้, แผ่นดินนี้มีความหมายอะไร ถ้าไม่มีลักษณะให้มาเป็นรูป เสียง กลิ่น รส โสภณรูปพะ รั้มมารมณ ์. ฉะนั้นอะไร ๆ ในโลกที่มีความหมายขึ้นมา ก็เพราะมันเข้ามากกระทบกับตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วมีเรื่อง แล้วมีเรื่อง, ใช้คำอย่างนี้ก็แล้วกัน ว่ามันมีเรื่อง.

ฉะนั้นเราจึงรู้ว่ามันมีข้างใน คือตา หู จมูก ลิ้น
 กาย ใจ, ข้างนอก คือรูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมมา-
 รมณ์, แล้วมันก็จับคู่กันข้างนอกกับข้างใน. จะยกตัว
 อย่างเรื่องตา :—

ตากับรูป รูปอยู่ข้างนอก ตาอยู่ข้างใน คือในคน
 พอมันถึงกันเข้ามันก็เกิดวิญญาณทางตา; นี่วิญญาณ
 เพิ่งเกิดเดี๋ยวนี้, วิญญาณตอนนั้นก็ไม่มี, วิญญาณในพุทธ-
 ศาสนาเป็นอย่างนี้.

ถ้าวิญญาณในศาสนาอื่นเป็นตัว เป็นตน เป็น
 เจตภูต เป็นชีโวอะไรของเขามีอยู่อย่างอื่น ในความหมาย
 อย่างอื่น เข้าออกร่างกายนี้ ไปเที่ยวมาเที่ยว นั้นเป็น
 วิญญาณอย่างอื่น. ถ้าวิญญาณเป็นอย่างพุทธศาสนา
 ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้น เมื่อคู่ๆ เหล่านี้กระทบกัน : เมื่อตา
 กระทบรูป เกิดวิญญาณทางตา, เมื่อหูกระทบเสียง
 เกิดวิญญาณทางหู, เมื่อกลิ่นกระทบจมูก เกิดวิญญาณทาง
 จมูก, เมื่อรสกระทบลิ้นเกิดวิญญาณทางลิ้น, เมื่อโผฏฐัพพะ
 มากระทบผิวหนัง ก็เกิดวิญญาณทางผิวหนัง, ความรู้สึกมา

กระทบจิตก็เกิดวิญญาณทางจิต มโน. นี้วิญญาณ เมื่อของ
ข้างในกับของข้างนอกถึงกันเข้า ก็เกิดวิญญาณ

เมื่อวิญญาณนี้ทำหน้าที่ รู้สึกอยู่ทางตา หรือทาง
หูก็ตาม มันทำหน้าที่รู้สึกอยู่อย่างนั้น ๓ อย่างคือ, ตากับ
รูปกับวิญญาณ ๓ อย่างนี้ ทำหน้าที่อยู่ นั้นแหละคือสิ่ง
ที่เรียกว่าผัสสะ.

เรื่อง ผัสสะนี้สำคัญมาก คือ เป็นที่เกิดแห่ง
ปัญหาทั้งปวง ทุกอย่าง สารพัดอย่างเป็นเรื่องลึกละเอียด
เกินไป ไม่อาจจะนำมาบรรยายในวันนี้หรือที่นี้ได้. แต่ขอ
ให้ทราบไว้เป็นการล่วงหน้าว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสเรื่อง
ผัสสะไว้ ในฐานะเป็นที่ตั้งต้นแห่งปัญหาทุกชนิดไม่ว่าปัญหา
อะไร.

เมื่อ มีผัสสะแล้ว มันก็มีเวทนาคือรู้สึกถูกใจ
ไม่ถูกใจ, รู้สึกสุขหรือเป็นทุกข์หรือเฉย ๆ, เวทนา นี้
คือเวทนาซึ่งเกิดอยู่เป็นประจำ นี้พอเกิดเวทนาแล้ว, มันก็
จะเกิดความอยากไปตามเวทนานั้น; ถ้าเวทนามันมาแต่
ความสวยงาม เอรีตอร้อย หอมหวาน มันก็เกิดความอยาก
จะได้, ถ้ามันไม่เป็นอย่างนั้น เกิดอยากจะฆ่าเสีย จะ

ทำลายเสีย, ถ้ามันยังไม่เป็นอย่างไรแน่ ก็ได้แต่สงสัยไว้ก่อน มัวเมา อาลัยอาวรณ์ ทิ้งหรือสนใจไว้ก่อน. นี่ที่ว่าเกิดอยากได้ นั้นเป็นโลภะหรือราคะ, ที่ไม่ชอบไม่
อยากได้ อยากจะทำลายเสีย นั่นคือเป็นโทสะหรือโกรธะ,
ที่ไม่รู้จะทำอะไร แต่สนใจอยู่ก่อน นี้ก็เป็นโมหะ. นี่ราคะ
โทสะ โมหะ มันเกิดขึ้นมาอย่างนี้ เป็นทุกข์ทั้งนั้น, ไป
ลองชิมดูเถอะ. แต่เดี๋ยวนี้เราก็ไม่ได้สนใจ สิ่งที่เราเรียกว่า
ราคะ โทสะ โมหะ.

ถ้าอยากจะทำพุทธศาสนาต้องสนใจเรื่องนี้ ต้องเรียน
ลงไปในเรื่องนี้ ที่มีอยู่จริง ถ้าไม่อย่างนั้นไม่มีทาง. ถ้าอยาก
รู้พุทธศาสนา ต้องเรียนลงไปที่ตัวความทุกข์, และเหตุ
ให้เกิดความทุกข์, แล้วก็ ความดับทุกข์, แล้วก็ ทางให้
ถึงความดับทุกข์, ที่มันมีอยู่ในชีวิตจริง ๆ แต่ละวัน ๆ.

นี้เรียกว่า เวทนาให้เกิดตัณหา คือความอยาก
เมื่อเกิดตัณหาอย่างใด อย่างหนึ่งขึ้นในจิตแล้ว มันก็
จะเกิดความรู้สึกเองตามธรรมชาติ คือรู้สึกเป็นตัวฉัน
ตัวกูก็ได้ ผู้อยาก เป็นเจ้าของเรื่องขึ้นมา. พออย่างนี้
แล้วก็เรียกว่า เกิดอุปาทาน ยึดถือเป็นตัวตน ยึดถือเป็น

ของ ๆ ตน กลายเป็นหัวของหนัก ก้าวตนักหนักไปตาม
แบบตัวตน, ของ ๆ ตนก็หนักไปตามแบบของตน. ความ
รู้สึกยึดถือมันมีแต่ ๒ อย่างเท่านั้น ว่าเป็นตัวตน หรือเป็น
ของตน. นี้อะไร ๆ มันเอามาเป็นของตนหมด : เอาโลกนี้มา
เป็นของตน, เลยเป็นปัญหาทั้งโลก, หรือเอาความเกิด แก่
เจ็บ ตาย ซึ่งเป็นของธรรมชาติมาเป็นของตน มันก็ได้มี
ความทุกข์เพราะเกิด แก่ เจ็บ ตาย สมนั้นนั่นมัน ; ถ้าอย่า
ไปเอามาเป็นของตน มันก็ไม่มีเรื่อง.

นี่อุปาทานเป็นเหตุให้ยึดถือว่ามีตัวตน ที่จะ
เป็นเจ้าของอะไรต่าง ๆ, แล้วก็ยึดเอามาเป็นของตน. พอมี
อุปาทานแล้วช่วยไม่ได้แล้ว มันเป็นทุกข์ คือมันหัวของ
หนักแล้ว, อะไร ๆ มันก็เป็นเรื่องของตนหมด : เรื่องได้เรื่อง
เสีย เรื่องกำไรเรื่องขาดทุน เรื่องแพ้เรื่องชนะ, เรื่องอะไร
เป็นตัวตน เป็นของตนหมด, มันก็มีปัญหา.

ถ้าไม่มีความรู้สึกว่าเป็นของตนหรือตัวตน มัน
ก็ไม่มี ความทุกข์แก่จิตใจ ; แต่มีปัญญารู้ว่าจะทำอะไร,
เรื่องนั้นควรทำอย่างไรก็ทำไป โดยไม่ต้องยึดถือหมายมันให้
เป็นตัวตนของตน ก็ไม่มีความทุกข์. ฉะนั้นเราจึงอยู่ใน

โลกนี้ได้ แล้วปฏิบัติหน้าที่ของตนอย่างดีที่สุดได้ โดยไม่ต้อง
 เป็นทุกข์; ไม่ใช่ถ้าต้องทำงานตามหน้าที่แล้ว จะมีความ
 ความทุกข์ไปทั้งหมด; มันอยู่ที่ว่า ยึดถือด้วยความโง่เขลา
 หรือไม่. ถ้ายึดถือด้วยความเป็นตนของตนมันก็ไม่หนักอึ้ง
 ไปหมด, ถ้าไม่ยึดถือ ทำไปตามสติปัญญามันก็ไม่หนัก
 อะไร และมันก็ไม่เป็นทุกข์อะไร, เรื่องมีเท่านั้น. ถ้าว่า
 เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา คือเรื่องอิทัปปัจจยตา
 หรือเรื่องปฏิจจสมุปบาท มันมีเท่านั้น.

อิทัปปัจจยตาเป็นหัวใจพุทธศาสนาอย่างยิ่ง.

ขอให้กำหนดให้ถี่ ๆ ถေး ถ้าว่าต้องการเรื่องหัวใจ
 ของพุทธศาสนาแล้วมันมีเท่านั้น, แล้วหลักธรรมะนี้เรียก
 ว่า อิทัปปัจจยตา. ขอให้ช่วยจำหน่อยเถิด แม้มันจะเป็น
 คำแปลหูฟังรุงรัง ก็ขอให้ช่วยจำหน่อย; เพราะว่ามัน
 เป็นคำที่สำคัญที่สุดในพระพุทธศาสนา เรื่องอิทัปปัจจยตา
 — เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น, เพราะมีสิ่ง
 นี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น มันพูดแต่เท่านั้น, เพราะมีสิ่ง

นี่เป็นบัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น. นี่เป็นวิทยาศาสตร์อย่างยิ่ง
 ในพุทธศาสนา. ที่เรียนวิทยาศาสตร์ ทางฟิสิกส์ เคย
 ถอดมาจับกันดู จะพบว่ามันตรงกับกฎของอิทัปปัจจยตา
 เพราะมีสิ่งนี้**๕**เป็นบัจจัย สิ่งนี้**๕**จึงเกิดขึ้น; แล้ว ก็มาถือ
 ว่าเป็นของตัวเอง มันก็เป็นคนขี้โกง มันเป็นของธรรม
 ชาติ เกิดขึ้นตามกฎของธรรมชาติ, แล้วยึดถือเอามาเป็น
 ของตน มันก็เป็นคนขี้โกง, เมื่อขี้โกงมันก็ต้องถูกลงโทษ
 ให้เป็นทุกข์เท่านั้นเอง.

อิทัปปัจจยตา คือ เรื่องปฏิจัสสมุปบาท มันแปลว่า
 อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น, อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น อาศัยกันแล้ว
 เกิดขึ้น เป็นเรื่องหัวใจแท้ๆ ก็อย่างที่ว่ามาแล้ว ; อาศัยต่
 ากันรูดึงกันเข้าเกิดวิญญาน ๓ ประการนี้**๕**มียูก่เกิดผัสสะ,
 มีผัสสะแล้วก็มีเวทนา, เพราะมีเวทนาจึงมีตัณหา, เพราะมี
 ตัณหาจึงมีอุปาทาน ยึดมันเป็นตัวตนเป็นของตน, นี่เพราะ
 มีอุปาทาน ยึดมันเป็นตัวตนของตน ความทุกข์ทั้ง
 หลายก็เกิดขึ้น อะไรๆ ที่มันเป็นตามธรรมชาติก็เอามาเป็น
 ของตน.

พระอรหันต์ท่านไม่เคยถืออะไรมาเป็นของตน, ดังนั้นท่านจึงไม่ต้องเป็นทุกข์ เพราะความเกิด แก่ เจ็บ ตาย. พระอรหันต์ร่างกายของท่านก็มีแก่ มีเจ็บ มีตายเหมือนกัน แต่ไม่เป็นทุกข์ เพราะไม่ได้ถือว่านั่นมันเป็นส่วนของตน, ส่วนคนเราถือเอาเกิด แก่ เจ็บ ตาย มาเป็นส่วนของตน จึงได้เกิดเป็นทุกข์.

นี่เรื่อง ความทุกข์เกิดขึ้นอย่างนี้ เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งจึงเกิดขึ้น, เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งจึงเกิดขึ้น โดยเฉพาะเรื่องทุกข์, แล้วเรื่องอื่น ๆ ก็เหมือนกันหมด เป็นเรื่องโลกล้วน ๆ เป็นเรื่องแผ่นดินโลกล้วน ๆ เรื่องอกุศลนิมิต เรื่องดินฟ้าอากาศ เรื่องทั้งหลาย; เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งจึงเกิดขึ้น, เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งจึงเกิดขึ้นทั้งนั้น. นี่เรียกว่า ฝ่ายวัตรอุทธรณ์ข้างนอก ก็อาศัยกฎเกณฑ์อันนี้ ที่เป็นภายใน เรื่องจิตใจก็อาศัยเหตุอาศัยเกณฑ์อันนี้. นี่เป็นหลักพระพุทธศาสนา.

ในพระบาลีที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ ที่ท่านตรัสเล่าเอง ท่านตรัสเล่าถึงการตรัสรู้ ปฏิจจสมุปบาท อย่างที่ว่ามาตະกั: เพราะมีอะไรเป็นปัจจัย จึงมีชาติ ชรา, เพราะมีอะไรเป็นปัจจัยจึงมีภพ, เพราะเหตุอะไรเป็นปัจจัยจึงมีชาติ จึงมีอุปาทาน จึงมี

ถัดหา จึงมีเวทนา, จึงมีอะไรถอยหลังเข้ามาเรื่อย. พอ
 ตรัสรู้เรื่องนหฺมตฺกัคือการตรัสรู้; เมื่อตรัสรู้แล้วก็
 ทรงทบทวน, นั่งทบทวนเรื่องนี้อยู่ ที่เรียกว่านั่งพักใน
 เรือนแก้ว ที่ว่าพิจารณารธรรม ก็คือ พิจารณาทบทวน
 ปฏิจฺจสมุปบาทที่ได้อริสฺสวํ ซึ่งถ้าเรียกสั้น ๆ ก็เรียกว่า
 อิทปฺปจฺจยตา, ทรงพิจารณากฎเรื่องอิตปฺปจฺจยตาแล้ว
 อยู่แล้ว ๆ เล่า ๆ ตั้ง ๗ วันไม่ลุกขึ้น.

แล้วที่นี้ยังแปลกที่ว่า ต่อมา ๆ นานมาแล้ว ๆ บาง
 คราวพระพุทธองค์ทรงเอาเรื่องนมาสาธยาย พูดอย่างง่าย ๆ
 ก็เหมือนกับว่าเด็กเขาท่องสูตรคูณกันลืม คือพระองค์จะเอา
 เรื่องนมาท่อง. วันนั้นท่านก็ท่องเรื่องนี้อยู่โดยเข้าใจว่าไม่มี
 ใคร ท่านก็นั่งท่องเรื่องนี้อยู่ว่า : จกฺขุญฺเจ ปฏิจฺจ รุเปจ
 อุปฺขลตฺติ วิญฺญาณํ ติณฺณํ ธมฺมานํ สงฺกตฺติ ผลฺโส ผลสฺส ปจฺจยา
 เวทนา เวทนา ปจฺจยา ตณฺหา ตณฺหา ปจฺจยา อุปาทานิ
 อุปาทานปจฺจยา ภโว ภโว ปจฺจยาชาติ ชาติ ปจฺจยา ขรา
 มรณ โสภปริเทว ทุกฺข โทมนฺสสุปฺยาสา สมฺภวนตฺติ ทุกฺขา.
 ท่านนั่งท่องเหมือนเด็กท่องสูตรคูณ ไม่ใช่ว่าจะทรงลืม, ไม่
 ใช่. แต่ว่ามันเป็นของที่โปรดปรานอย่างยิ่ง.

และเมื่อตรัสรู้แล้วใหม่ๆ ก็เกิดตั้งปัญหาถามพระองค์เองว่า เป็นพระพุทธเจ้าแล้วนี่ จะเคารพอะไร? ทรงใคร่ครวญไปมาก็พบ โอ, เคารพธรรมที่ตรัสรู้ขึ้นเอง คือ เคารพธรรมะ เรื่องอิทัปปัจจยตาที่ตรัสรู้ขึ้นเอง.

เรื่องอิทัปปัจจยตา คือเรื่องทุกข์เกิด ทุกข์ดับ; พระพุทธเจ้าทรงเคารพหลักเกณฑ์อันนี้. คือกฎของอิทัปปัจจยตา เป็นสิ่งสูงสุดในพระพุทธศาสนา จนกระทั่งว่า พระพุทธเจ้าก็ทรงเคารพ. นี่จึงพูดว่า ถ้าเราจะมีสิ่งสูงสุดในพุทธศาสนาเทียบกับพระเจ้าแล้ว, เรามีกฎอิทัปปัจจยทานี้ เทียบกันกับพระเจ้าในศาสนาอื่น เมื่อศาสนาอื่นเขาเคารพพระเจ้าเป็นสิ่งสูงสุด, พุทธบริษัทก็เคารพกฎอิทัปปัจจยตา ซึ่งพระพุทธเจ้าเองก็ทรงเคารพ ว่าเป็นสิ่งสูงสุด, แล้วก็ตรัสทับลงไปว่า พระพุทธเจ้าในอดีตก็ดี ในอนาคตก็ดี ในปัจจุบันก็ดี ทุกองค์ล้วนแต่เคารพธรรมะ ธรรมะที่ตรัสรู้คือเรื่องอิทัปปัจจยตา. นี่เป็น สิ่งสูงสุดไม่มีอะไรสูงกว่าในพระพุทธศาสนา ก็คือธรรมะเรื่องอิทัปปัจจยตา ที่พระพุทธเจ้าก็ทรงเคารพ.

แล้วจากหลักร้อนนี้^๕ ที่จะออกมาเป็นพระพุทธรูป เป็นพระธรรม เป็นพระสงฆ์, เป็นศีล สมาธิ ปัญญา, เป็นอะไรต่าง ๆ นานา ๆ, ทุกอย่างที่จะเกิดเป็นหลักธรรมขึ้นมา ออกมาจากจุดรวมจุดเดียวคือ กฎเกณฑ์เรื่องอิทัปปัจจยตา. ขอได้ช่วยจำไว้ด้วยถ้อยคำ ๆ นี้, แล้วก็หาศึกษาเพิ่มเติมเรื่อย ๆ ไป. เรื่องอิทัปปัจจยทามีที่ไหนแล้วอุทิศสำหรับศึกษา ก็ศึกษาเพิ่มเติมไว้เรื่อย ๆ. แล้วก็จะพบหลักพระพุทธศาสนาครบถ้วนและสมบูรณ์ได้.

อิทัปปัจจยตาแปลว่า เพราะมีสิ่ง^๕ เป็นปัจจัย สิ่ง^๕ จึงมี ; ถ้าจะพูดอย่างวิทยาศาสตร์ ดวงอาทิตย์มาจากอะไร ? นักวิทยาศาสตร์ก็ตอบไปต่าง ๆ นานา ; แต่ถ้าเป็น พุทธศาสนาก็ตอบว่า มันมาจากกฎของอิทัปปัจจยตา ซึ่งไม่มีทางจะผิด, มันมีเหตุ มีปัจจัย. สิ่งที่เป็นเหตุเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดอะไรก็ตาม เกิดหมอกเพลิง หรือเกิด nebula ที่จะรวมกันเป็นดวงอาทิตย์, มันก็ มาจากคำว่า เพราะมีสิ่ง^๕ เป็นปัจจัย สิ่ง^๕ จึงเกิดขึ้น มันเลยไม่มีทางผิด.

ทุกอย่างที่มีอยู่รอบตัวเรา^๕ เหลือไปทุกต้นไม้อันใด
ทุกอย่างรอบตัวเรา^๕ มันก็คือสิ่งที่กำลังเป็นไปตามกฎอัน^๕ ;

ฉะนั้นเราไม่ต้องไปดูที่ไหน เหลือบตาไปทางไหนก็จะเห็น
ผลงานของอิทัปปัจจยตา เกิดเป็นต้นไม้ ต้นไม้ เกิดเป็น
ก้อนหิน ดิน ทราบ เกิดเป็นสัตว์ เกิดเป็นคน ทั่วไปหมด,
มันคือความเป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตา. มันก็เลยไป
ถึงความรู้อันที่เรียกว่า มัน เป็นอนัตตา เป็นตัวตนไม่
ได้ เพราะมันเป็นได้แต่เพียงเป็นไปตามกฎของอิทัป-
ปัจจยตา, มีแต่สิ่งที่เป็นไปตามกฎของธรรมชาติหรืออิทัป-
ปัจจยตา. ดังนั้น จะเอามาเป็นตัวเป็นตนของบุคคล
อย่างไรได้ จึงสอนเรื่องอนัตตาดต่อไปว่า ทุกอย่างนี้
เป็นอนัตตา; เพราะเป็นเพียงสิ่งที่เป็นไปตามเหตุตาม
ปัจจัย ตามกฎของอิทัปปัจจยตา.

นี้เรียกว่า แก่นพระพุทธศาสนาอย่างยิ่งที่สุดแล้ว
เท่าที่อาตมาศึกษาสนใจรวบรวมมา เป็นเวลาหลายสิบปี; แต่
ฟังดูแล้วก็คล้าย ๆ กับไม่ได้เรื่องได้ราวอะไร คือมารวมอยู่ที่
ว่า เพราะมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งจึงเกิดขึ้นเท่านั้นเอง.
นี่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา. ที่เขายกเอาบาลีอื่นมาพูด
มันก็เรื่องเดียวกัน; จะยกเอาเรื่องคาถาพระอัสสชิ หรือ
จะยกเอา อริยสัจจ์ หรือจะยกเอา โอวาทปาฏิโมกข์ มา

เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา ก็ตาม เรื่องมันก็อยู่ที่ตรง
นี้ : เรื่องอยู่ที่ เพราะมีเหตุก็เป็นไปตามเหตุ, พอดับ
เหตุเสียได้มันก็ดับลงไป; ฉะนั้นถ้าเราจะดับทุกข์
เราจะต้องดับที่เหตุแห่งความทุกข์.

๖๖๖ นิเวศน์ - เครื่องระบกวานใจ.

เดี๋ยวนี้อากการมันหนักถึงกับว่า เราไม่รู้จักความทุกข์
อาการหนักมาก ว่าเราไม่รู้จักความทุกข์, ไม่รู้สึกว่ามี
ความทุกข์ แล้วจะดับทุกข์กันอย่างไร. ฉะนั้นขอให้สนใจ
ขั้นแรกที่สุด ก็ให้รู้จักว่าเรากำลังมีความทุกข์. สิ่งที่เป็น
ปัญหาครอบงวนจิตใจทุกชนิดนั้นแหละคือความทุกข์. แม้ที
เป็นอย่างเนือยๆ น้อยๆ ที่เรียกว่านิเวศน์, นิเวศน์ ช่วยรู้
จักกันเสียทีเถอะ จะรู้จักพุทธศาสนาเพิ่มขึ้น; เช่นเรา
อยากจะมีจิตใจโปร่ง เย็นสบาย ทำอะไรให้ได้ดี สะดวกสบาย
เย็นอกเย็นใจ ต้องการอย่างนั้น แล้วมันเป็นไปไม่ได้ เพราะ
มันมีนิเวศน์.

ข้อหนึ่ง คือ ความนึกน้อมไปทางกามารมณ์.
 ความนึกน้อมไปทางกามารมณ์รบกวน มาซึ่งเอาความโปรง
 ใจไปหมด; ข้อสอง หรือบางที่มันก็มี ความคิดที่น้อมนึก
 ไปในทางโกรธเคือง ขัดเค้น หงุดหงิด คือไม่ชอบ,
 รบกวน. ข้อสาม บางที่จิตมันก็แพบเสีย หดหู่เสีย
 รบกวน. ข้อสี่ บางที่จิตก็ฟูๆจนพุ่งข่านเสีย. ข้อห้า
 หรือบางที่มันก็ ลังเล ความไม่แน่ใจ ว่าสิ่งที่กำลังกระทำนั้น
 ถูกต้องแล้ว. ขอให้สังเกตดูให้ดี เราล้งเลอยู่ด้วยความไม่
 แน่ใจ ว่าถูกต้องแล้ว, มันล้งเลอยู่แต่ว่าไม่ถูกต้อง, ไม่แน
 ใจว่าหลักปฏิบัตินี้ถูกต้องแล้ว เป็นสิ่งที่ถูกต้องแล้ว, มัน
 ลังเลในตัวเอง ลังเลในความสามารถของตัวเอง, ลังเลในกฎ
 ในระเบียบ ในอะไรทุกอย่างไปเลย นี้ก็เรียกว่านิรวณ.

นี่ ความทุกข์น้อยๆ น้อยๆ ที่รบกวนจิตใจทุก
 วันๆ นี้ก็ไม่สนใจ; ถ้าสนใจก็จะรู้สึกว่ นี่ต้องกำจัด
 ออกไป เพื่อเราจะได้มีจิตใจเยือกเย็น เป็นสุขสงบ, แล้วก็
 จะได้ทำอะไรด้วยจิตใจที่เยือกเย็น ที่โปรงที่แจ่มใส ที่สดใส
 มีชีวิตเยือกเย็น จะได้มีชีวิตเยือกเย็น. ส่วนที่เป็นราคะ
 โทสะ โมหะ รุนแรง นั้นไม่ใช่เหนื่อยๆแล้ว นั้นรุนแรง

เสียแล้ว, มีโลหะเต็มที มีโทสะเต็มที โมหะเต็มที. ที่
 ยังเนือยๆ นี้เรียกว่า นิวรณ์ แล้วก็มีอยู่ทุกวันๆ ทุกคน
 และทุกวัน, แล้วก็ไม่มีใครสนใจ.

ถ้าสนใจเพียงแต่ทำสมาธิบ้าง นั้นจะหายไป ก็ได้
 จิตใจที่โปร่ง สดใส เยือกเย็นมา แล้วก็ทำอะไรได้เป็นที่พอใจ;
 ถ้านิวรณ์เกิดขึ้นรบกวนจิตใจแล้ว มันทำอะไรไม่ได้
 แม้แต่จะเขียนจดหมายสักฉบับหนึ่ง ก็ไม่เป็นที่พอใจได้,
 เพราะมันรบกวน ความสงบความโปร่งความเยือกเย็นแห่ง
 จิตใจ.

จึงขอรับรองว่า ขอให้สนใจที่จะรู้จักข้าศึก, สิ่ง
 เป็นข้าศึกพื้นฐานที่สุด ให้ทุกท่านพยายามรู้จัก สิ่งที่เป็น
 ข้าศึก โดยพื้นฐานที่สุด คือนิวรณ์ทั้ง ๕, แต่ละวันๆ
 ทุกคน มีหาอ่านได้จากแบบเรียนก็ได้. นิวรณ์ แปลว่าสิ่ง
 ที่มากลุมรุมจิต ให้สูญเสียความปกติ หรือความสงบสุข
 โดยหลักใหญ่ก็มี ๕ : ความรู้สึกน้อมไปในทางกาม, ความ
 รู้สึกน้อมไปในทางเกลียดชัง, ความรู้สึกที่หดหู่เหี่ยวแห้งแพบ
 ลงไป, ความรู้สึกที่จัดฟูขึ้นฟุ้ง่าน เติลคเปิดเบ่ง ทำอะไร
 ไม่ได้, และ ความที่ไม่แน่ใจ, ไม่แน่ใจชัดเจนลงไปว่า นัถูก

แล้ว นึกแล้ว. แม้สิ่งที่ปฏิบัติอยู่ก็ยิ่งลึกลง ไม่แน่ว่าจะถูก
หรือไม่ถูก แล้วมันก็รบกวนอยู่ตลอดเวลา; เช่นทุกคน
ไม่แน่ใจว่าเราปลอดภัยแล้ว การศึกษาของเราในที่นี้ จะ
ทำความปลอดภัยให้แก่เราแน่, หรือว่าชีวิตของเราจะเป็นไป
อย่างถูกต้อง ไม่มีสิ่งอะไรที่เป็นอุปสรรค มันก็ไม่แน่ใจลง
ไปได้ เสียเวลาเปล่าๆ. จงพยายามที่จะไม่มีนิรวณ
แล้วใจก็โปร่งเย็นสงบ ทำอะไรก็ทำได้ดี. นี่หลักที่ว่า
จะจัดการกับความทุกข์ในเบื้องต้น ก็คือขอให้รู้จักสิ่ง
ที่เรียกว่านิรวณนี้เสียก่อน.

เครื่องมือที่จะเล่นงานสิ่งเหล่านี้ ก็คือสติ; ถ้า
มันเกิดขึ้น ก็ขอให้มันสติรู้จัก. เดียวมันเกิด เกิดจนขยำ
ขยี้หัวใจแหลกกลายเป็นหมดแล้ว. เรากยังไม่รู้จักว่าอันนี้เป็น
นิรวณ หรืออันนี้เป็นทุกข์; ฉะนั้น จะต้องศึกษาให้รู้ว่า
อันนี้เป็นความทุกข์, เป็นความทุกข์พื้นฐาน, มีสติ
ระลึกได้ว่า เป็นความทุกข์พื้นฐาน. ต้องพยายามที่จะไม่
ให้มันเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นแล้วก็ขจัดออกไป, เป็นหลัก
ที่จะให้รอดได้ในพระพุทธศาสนา.

๔   ๖๔

ความหมายของธรรมะคือหน้าที่.

ทีนี้คำสุดท้ายอีกสักคำหนึ่ง ขอให้นักศึกษาทั้งหลาย สนใจที่จะเข้าใจ คือมันเป็นคำที่ประหลาด ที่เราไม่รู้จักความหมายของคำๆ นั้นอย่างถูกต้องตรงจุด หรือที่เป็น apply คือจะจัดการให้เป็นประโยชน์ได้ ไม่ค่อยจะรู้. คำนี้ก็คือคำที่เรียกว่าธรรม หรือพระธรรม พระธรรม ธรรมๆ รู้จักมาแล้วว่าอย่างไร.

ถ้ารู้จักว่าธรรมะคือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า อย่างนี้แล้วก็น่าสงสัย, ถ้าครูคนไหนสอนอย่างนั้น ก็เรียกว่าสอนไม่เต็มเม็ดเต็มหน่วย ไม่ถูกต้อง เพราะคำว่า ธรรม คำนี้ เขาพูดกันอยู่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด. ในประเทศอินเดียนั้นแหละก่อนพระพุทธเจ้าเกิด เขามีคำว่าธรรมนั้นพูดกันอยู่แล้ว, ธรรมะของอาจารย์นั้น, ธรรมะของอาจารย์นั้น, ธรรมะของอาจารย์นั้น, จนกระทั่งพระพุทธเจ้าเกิด ท่านก็อธิบายคำว่าธรรม คำว่าธรรมนั้นให้สมบูรณ์ จนถึงกับว่าดับทุกข์ได้จริง.

ที่นี้ คำว่า ธรรม โดยความหมายอันแท้จริงนั้น
 แปลว่า หน้าที่, แปลว่า duty สั้น ๆ ธรรมะแปลว่า duty,
 นี้ dictionary เต็ม ๆ ในอินเดียเขาเรียนกัน. คำว่าธรรมเขา
 แปลว่า duty. แต่ในเมืองไทยจะแปลไปทางไหนก็ไม่แน่ แต่
 จะแปลว่าคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า นั้นมันถูกทีเดียว,
 เพราะว่ามันมีอยู่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด. ครั้นพระพุทธเจ้า
 เกิดแล้ว ท่านก็ปรับปรุงความหมายของคำว่าธรรมนี้ให้
 ดียิ่งขึ้น, แต่แล้วก็เรียกว่าธรรมเหมือนกันหมด. ศาสดา
 ต่หลายองค์ คู่แข่งขันของพระพุทธเจ้า ก็มีสิ่งที่เรียกว่า
 ธรรมเหมือนกัน สอนประชาชนอยู่; *ประชาชนเขาจึงพูด*
กันตามกันว่า ท่านชอบใจธรรมะของใคร, ท่านชอบใจธรรม
ของใคร, หมายความว่าท่านชอบธรรมของพระสมณโคตม
หรือชอบใจธรรมของนิกัณธนาฏบุตร มักขลิโกสาด แล้วแต่
ว่าเขาจะถามถึงศาสดาคันไหน, แต่ทุกคนมีสิ่งที่เรียกว่า
 ธรรมเป็นเครื่องสั่งสอน.

ที่นี้เมื่อเอาความหมายของคำ ๆ นี้ ให้ถูกต้องตาม
 หลักของพุทธศาสตร์; ซึ่งไม่ใช่ไสยศาสตร์; ธรรมะ
 แปลว่าหน้าที่, ชีวิตทุกชนิด สิ่งที่มีชีวิตทุกชนิด ต้อง

มีหน้าที่ ต้องทำหน้าที่; ถ้าไม่ทำหน้าที่มันตาย. ถึง
แม้พระพุทธเจ้าจะใช้คำว่าธรรมอธิบายเป็นอย่างไร ๆ มันก็
ไม่พ้นจากความเป็นหน้าที่: ปฏิบัติธรรมะคือปฏิบัติหน้าที่,
ที่ว่าหน้าที่ หน้าที่นั้นจำเป็นสำหรับสิ่งมีชีวิต. ช่วยคิด
ถึงข้อนี้ให้มาก ให้เห็นชัดเลยว่า สิ่งที่มีชีวิตต้องมีหน้าที่,
สิ่งที่เรียกว่าหน้าที่คือสิ่งที่ช่วยให้รอด; ถ้าชีวิตไม่มี
หน้าที่มันก็ตาย หรือว่าถ้าไม่ตาย มันก็อยู่ด้วยความทน
ทุกข์ทรมาน. หน้าที่จึงเกิดขึ้นเป็น ๒ ชั้นตอน : คือ
ว่า หน้าที่เพื่อให้รอดตาย น้อย่างหนึ่ง, หน้าที่เพื่อให้รอด
พ้นจากความทุกข์ทุกชนิด น้อย่างหนึ่ง. ธรรมะแปลว่า
หน้าที่

ถ้าได้ทำหน้าที่ก็ขอให้รู้สึกว่ามีธรรมะ นับตั้งแต่
ว่าจะหาอาหารกิน จะอาบน้ำ จะถ่ายอุจจาระ ถ่ายปัสสาวะ
ก็ต้องทำ คือเป็นหน้าที่, ถ้าไม่ทำเป็นอย่างไบบ้างก็คิด,
ถ้าไม่กินอาหาร ไม่ถ่ายอุจจาระปัสสาวะแม้แต่ไม่อาบน้ำอย่าง
มันก็จะตายแล้ว. ฉะนั้น หน้าที่ทุกอย่างนั้นคือธรรม :
ธรรมคือสิ่งที่ ช่วยให้รอดชีวิต, และในขั้นต่อมาธรรมคือ
ช่วยให้รอดจากความทุกข์ทั้งปวง.

ท่านสอนเป็นเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา เรื่องอะไรก็ตาม คือบอกเรื่องหน้าที่ ว่าจะต้องทำอย่างนั้นๆ; ดังนั้นขอให้สนใจสิ่งที่เรียกว่าหน้าที่ แล้วก็ภาคภูมิใจอย่างยิ่งเมื่อได้ทำหน้าที่ โดยรู้สึกว่าเป็นคือการปฏิบัติธรรม. ทุกท่านมีหน้าที่อย่างไร ก็ทำ ทำหน้าที่ให้ดีที่สุด; อย่างเป็นนักศึกษา หน้าที่โดยตรงก็คือศึกษา, แต่อย่าลืมว่าหน้าที่ที่ทำให้ชีวิตรอดมันก็ยังมีอยู่, จะต้องหาอาหารกิน, จะต้องทำทุกอย่างที่ทำให้รอดชีวิต, แล้วเมื่อรอดชีวิตอยู่ต้องทำหน้าที่อีกชนิดหนึ่ง คือให้อยู่อย่างสบาย ให้อยู่อย่างหมดปัญหา, ฉะนั้นหน้าที่ใดๆก็ตาม เรียกว่าธรรม เมื่อได้ปฏิบัติแล้วควรจะพอใจ ควรจะรู้สึกพอใจ, นั่นแหละเป็นผู้มีธรรม เป็นผู้ประพฤติธรรม.

ชาวนาโถนาอยู่ นั่นคือธรรมชาติของเขา, ชาวสวนทำสวนอยู่ ก็คือธรรมชาติของเขา, คนค้าขายค้าขายอยู่อย่างถูกต้อง ไม่ใช่โกง ก็คือธรรมชาติของเขา, คนข้าราชการ ทำราชการอยู่อย่างถูกต้อง ก็เป็นธรรมชาติของเขา, คนกรรมกรทำกรรมกรอยู่อย่างถูกต้อง จะแจวเรือจ้าง จะกวาดถนน จะล้างท่อถนน ตามแต่เถอะ; เมื่อทำหน้าที่ของตนอย่าง

ถูกต้องแล้ว ก็เรียกว่ามีธรรมะ ธรรมะของกรรมกร,
 แม่แต่ว่าจะนั่งขอทานอยู่ ก็เป็นขอทานที่มีธรรมะ ธรรมะ
 ของคนขอทาน.

จะเห็น หน้าที่ทั้งหลาย ตั้งแต่หน้าที่ของคนขอทาน
 ขึ้นไป ๆ จนถึงหน้าที่ของมหาจักรพรรดิ, หน้าที่ของเทวดา
 อะไรก็ตาม เรียกว่าธรรมทั้งนั้น. นี้คำว่าธรรมคืออย่างนั้น
 แล้วใครบ้างที่จะเว้นจากธรรมได้; ถ้าเว้นจากธรรมมันก็
 ตายเท่านั้นเอง. ฉะนั้นควรจะทำหน้าที่หรือปฏิบัติธรรม
 นั้นให้ดีที่สุด คือถูกต้อง. คำว่า ธรรมนี้ หน้าที่ที่ถูก
 ต้อง, หน้าที่ที่ไม่ถูกต้องนั้นไม่เรียกว่าธรรม; เดี่ยว
 อันธพาล พวกอาชญากรก็จะอ้างกันว่า เขาก็ทำหน้าที่ เพราะ
 หน้าที่ของเขาคือขโมย ปล้นจกก็ได้ ก็เป็นธรรมของอันธพาล
 มันเป็นธรรมของอันธพาล เราจับไม่ได้ จึงต้องใช้คำว่า
 หน้าที่ที่ถูกต้อง.

ที่สำหรับนักศึกษา ที่เรียน logic เรียนตรรกะ
 อะไรมา บางทีจะลำบากเพราะเรื่องคำว่าถูกต้อง ๆ เพราะ
 ถูกต้องตาม logic หรือตาม philosophy นั้นมันยุ่ง ไม่ค่อยมี
 จุกจบ, เขาถูกต้องตามหลักของพุทธศาสนาดีกว่า คือ

มันไม่ทำอันตรายใคร และมีประโยชน์แก่ทุกคน : คำว่า ถูกต้องตามหลักธรรมะ มันเป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่ายและทุกคน, ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน. อย่างนี้ไม่มีทางผิด แล้วไม่ต้องพูดมาก ว่าถูกต้อง.

ฉะนั้นหน้าที่ที่ต้อง ครั้นทำแล้วทำให้รอดชีวิต แล้วก็เป็นอย่างดีที่สุดยิ่ง ๆ ขึ้นไป ตามที่จะดีได้ จนกระทั่งดีที่สุด คือผลของหน้าที่ ก็เรียกว่านิพพาน จนกว่าจะบรรลุถึงพระนิพพาน เป็นผลของหน้าที่.

ทุกคนพึงทำหน้าที่อย่างถูกต้อง.

เราเป็นมนุษย์ มีหน้าที่อย่างมนุษย์ ก็อย่าได้บกพร่องเลย, สัตว์เดรัจฉานก็ต้องมีหน้าที่อย่างสัตว์เดรัจฉาน, ตูเถอะมันกระทำหน้าที่อย่างไม่บกพร่องเลย. ไม่ต้องมีใครเลี้ยงมัน มันก็อยู่ได้ เพราะมันทำหน้าที่ถูกต้องตามกฎหมายของธรรมชาติ.

ต้นไม้ทำหน้าที่ของมัน, ต้นไม้นี้หน้าเลื่อมใส ต้นไม้สดชื่น ชุ่มชื้น เยือกเย็นอยู่อย่างนี้, ในสภาพที่ประจักษ์ตาอยู่อย่างนี้ มันก็ทำหน้าที่. ได้ยินว่าต้นไม้คายออกซิเจน

ทั้งวัน ให้เราได้รับอีกซิเงิน, กลางคืนกายคาร์บอนไดออกไซด์ทั้งคืน, ก็แปลว่าต้นไม้ทำงานวันละ ๒๔ ชั่วโมง. คนทำได้ที่ไหน ใครทำงานวันละ ๒๔ ชั่วโมง ทำงานสัก ๘ ชั่วโมงก็ขยับได้แล้ว, เรียกว่าธรรมชาติเท่านั้นมีหลักเกณฑ์กำหนดได้ตายตัว. ต้องทำหน้าที่ถูกต้องตามที่ควรจะทำ, ในชั้นแรกก็รอดชีวิตอยู่ได้, ในชั้นที่สองจะต้องดิ้นรนไปจนอยู่เหนือความทุกข์ทั้งปวง.

ฉะนั้นเมื่อได้ทำหน้าที่แล้วจงภาคภูมิใจ แล้วก็อย่าดูหมิ่นดูถูกหน้าที่; บางเวลาช่วยทำหน้าที่กวาดบ้าน เสียบ้าง, ภูบ้านถูเรือนเสียบ้าง. แม้จะเป็นครูบาอาจารย์แล้วก็ลองดู ทำหน้าที่ภูบ้านกวาดบ้าน ล้างถ้วยล้างจานดูบ้างซิ, แล้วถ้ามีธรรมะจริง ถ้ามีความรู้จริงจะพอใจเหมือนกัน. จะพอใจเหมือนกันแม้จะต้องทำหน้าที่ล้างส้วม ล้างจาน ภูบ้าน ถ้ามองเห็นว่าเป็นหน้าที่แล้ว มันก็จะพอใจ เพราะมีธรรมะ มีธรรมะเมื่อไรจะพอใจเมื่อนั้น, มีธรรมะเมื่อไรจะเป็นสุขใจเมื่อนั้น.

เดี๋ยวนี้ไม่ค่อยทำหน้าที่ แล้วก็เรียกร้องแต่สิทธิ : หวังจะได้เงินเดือนโดยไม่ต้องทำหน้าที่, พอทำ

หน้าที่ก็ทำอย่างเสียไม่ได้ เขาเปรียบตลอดเวลา, เขาเปรียบงานในหน้าที่อยู่ตลอดเวลา. ที่ทำงานนั้นทำเพราะความจำใจต่างหาก, ไม่ทำเพราะรักหน้าที่. นี่เปลี่ยนเสียเถอะ จะทำหน้าที่อะไรก็ขอให้ทำ เพราะว่าหน้าที่คือธรรมะ, หน้าที่เป็นเสมียน เป็นหัวหน้า เป็นอะไร กระทั่งว่าเป็นกรรมกร.

แล้วเรามีโอกาส จะทำหน้าที่ได้ตลอดเวลา ถ้าอยู่ที่ออฟฟิศทำงาน ก็ทำงานอย่างที่ออฟฟิศ, ถ้าอยู่ที่บ้านก็ช่วยล้างจาน ช่วยล้างส้วมบ้างซิ แล้วก็มีความพอใจ ว่าได้ทำหน้าที่ที่เช่นเดียวกัน, ให้เวลาทุกนาทีหรือทุกวินาทีเต็มไปด้วยการทำหน้าที่. เออละ, ถ้าเหนื่อยนักก็ต้องนอน, ถ้าเหนื่อยนักก็ต้องพักผ่อน. การพักผ่อนนี้ก็ควรรวมอยู่ในหน้าที่; เพราะว่าถ้าไม่พักผ่อนมันทำหน้าที่อีกไม่ได้ มันก็ต้องพักผ่อนเพื่อให้ทำหน้าที่ต่อไปอีกได้. เพราะฉะนั้นการพักผ่อนนี้ก็ควรนับรวมอยู่ในการทำหน้าที่, มีหน้าที่ต้องพักผ่อนก็พักผ่อน; แต่อย่าพักผ่อนจนไม่ต้องทำหน้าที่อะไรคือเสียจ. ฉะนั้นการพักผ่อนก็ให้พอเหมาะพอดี, แล้วก็ชื่นใจเมื่อได้ทำหน้าที่. พอมาถึงที่ที่ทำงานที่ แล้วก็พนมมือให้หน้าที่ ให้ห้องทำงาน, เข้ามาในห้องทำงาน ออฟฟิศ

ทำงาน หลับตาพนมมือให้แก่หน้าที่ หรือห้องทำงานสักแวบ
หนึ่ง, นั่นคือเคารพธรรมอย่างยิ่ง.

เรื่องนมคนโบราณเขาถือเป็นหลัก : เอาควายมา
จะไถนาก็พนมมือให้ควายให้ไถเสีย ก่อนที่ลงมือทำนา;
เพราะว่ามันเป็นหน้าที่ เพราะมันเป็นสิ่งสูงสุด, มันเป็น
หน้าที่. เครื่องไม่เครื่องมือที่จะทำงานหากินนั้น ควรจะ
เคารพมัน รักษาให้ดี ให้สะอาด ให้พร้อม, แล้วพอถึง
เวลาจะทำงานพนมมือให้กับมันเสียสักทีก็ดี นั่นแหละมันจะ
มันคง มันคง มันคงในหน้าที่ มีความยึดมั่นในหน้าที่;
อย่างน้อยมันก็ทำให้มีสติ; เช่นว่ามาถึงห้องทำงาน ก่อน
แต่จะลงมือทำงานหลับตาก็ก็นั่ง พนมมือเฉยๆ, จิตนึกถึง
หน้าที่. ถ้าทำได้อย่างนี้ จิตนั้นจะเหมาะสมที่จะทำงาน,
จิตนั้นจะมีสมาธิ มีความหนักแน่นที่จะทำงาน มันก็ทำได้ดี.

นี่มันเป็นการทำได้ตลอดเวลา ทั้งวันทั้งคืน ทั้ง
หลับทั้งตื่น, ที่ว่าทำทั้งหลับ หมายความว่าเมื่อก่อนแต่จะ
หลับ กำหนดทำหน้าที่อย่างดีที่สุด แล้วก็หลับ หลับนั้น
ไม่มีอะไร. พอตื่นขึ้นมาอีกจับหน้าที่ต่อไป; อย่างนี้ท่าน
ยอมให้กล่าวได้ว่า ทำหน้าที่อยู่ทั้งหลับและทั้งตื่น: พอ

ถึงจบวันสิ้นวัน รู้สึกว่าได้ทำหน้าที่อย่างดีมาตลอดวัน, ก่อน
แต่จะนอนยกมือไหว้ตัวเอง, ยกมือไหว้ตัวเอง ก่อนแต่จะ
นอนลงไปวันนี้ ที่ได้ทำหน้าที่ครบถ้วนไม่บกพร่องอะไรเลย,
ยกมือไหว้ตัวเองเสียสักครั้งหนึ่งก่อนแต่ที่จะนอน.

ยกมือไหว้ตัวเอง อย่างนี้ คือยกมือไหว้พระพุทธรูป
พระธรรม พระสงฆ์ ครูบาอาจารย์ บิฑามารดาพร้อม
หมดเลย, ยกมือไหว้การที่ตัวเองทำหน้าที่มาตลอดทั้งวัน
รวมอยู่ในนั้นหมด ไม่ต้องไหว้หลายครั้งก็ได้ ไหว้ครั้งเดียว
เป็นการไหว้หมด. พอยกมือไหว้ตัวเองได้ นั่นคือ
สวรรค์ที่แท้จริง; ความถูกต้องทางกาย วาจา ใจ ทางตา
หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ความถูกต้องที่ใจ นั่นคือสวรรค์ สวรรค์
ที่แท้ จริง. ยกมือไหว้ตัวเองได้เมื่อไร เป็นสวรรค์ที่
แท้จริงเมื่อนั้น, เกลียดชังตัวเองเมื่อไรเป็นนรกที่นั่น
เมื่อนั้น.

หวังว่าท่านทั้งหลายคงจะได้เข้าใจคำว่าหน้าที่ ซึ่ง
ทุกอย่างมันเป็นไปเพื่อดับทุกข์, เพื่อรอดตาย และเพื่อ
ดับทุกข์, นั่นก็เป็นหลักหรือว่าเป็นแก่นของพระศาสนา
ด้วยเหมือนกัน. พระศาสนามีสำหรับช่วยให้พ้นทุกข์ ให้

ดับทุกข์ ก็คือทำหน้าที่, ทำหน้าที่คือปฏิบัติธรรมะ
แล้วเป็นสุข พอใจเมื่อได้ทำหน้าที่, แล้วก็ไม่ต้องไปหา
อาบอบนวดที่ไหนอีกแล้ว. คนที่ไม่พอใจในหน้าที่ที่ตนทำ
โง่งเวลาราชการไปอาบอบนวด มันก็ไม่ถูกแล้ว; เดียวนี้
เมื่อพอใจในหน้าที่จนายกมือไหว้ตัวเองได้เมื่อทำหน้าที่ มัน
ก็เลยมีความสุขแท้จริงที่ไม่หลอกหลวง. สุขกามารมณ์เป็น
เรื่องความเพลิดเพลิดที่หลอกหลวง, หนักเข้าจะทำให้เงิน
เดือนไม่พอใช้ จะต้องคอร์ปชั่น จะต้องเกิดเรื่อง, ถ้าว่า
เป็นสุขเมื่อทำหน้าที่ สุขแท้จริงแล้ว มันก็ไม่ต้องใช้เงิน,
เงินมันก็เหลือ เงินเดือนมันก็เหลือจนไม่รู้ว่าจะเอาไปทำ
อะไร. นี่ความที่รู้จักหน้าที่ ว่าธรรมะ ธรรมะคือหน้าที่
มีความหมายอย่างนี้ ขอให้โปรดเข้าใจว่า เป็นแก่นพุทธ-
ศาสน์ด้วย อย่างหนึ่ง.

.....

.....

.....

เอาละเป็นอันว่า เวลาหมดแล้ว ขอแสดงความ
ยินดีต้อนรับ ที่มาเพื่อแสวงหาธรรมะ สำหรับนักศึกษา
ระดับอุดมศึกษา, นั่งกลางดินนี้ คือที่นั่ง ที่นอน ของพระ-
พุทธเจ้า จงพอใจ เชื่อว่าจะทำให้มีจิตใจเหมาะสมที่จะรับ

ธรรมะ. บางทีเขาไปพูดกันบนโรงแรมชั้นหนึ่ง เรื่อง
 ชาวนาไม่มีน้ำทำนา อย่างนี้เรียกว่ามันไม่ตรงจุด, ถ้าพูดกับ
 ชาวนาไม่มีน้ำทำนา ต้องไปพูดกันกลางนา, ไม่ใช่มาพูดบน
 โรงแรมชั้นหนึ่ง. นักเหมือนกัน ถ้าจะพูดถึงเรื่องพระ-
 พุทธเจ้า แล้วก็จงพูดกันกลางดิน ซึ่งมันเป็นจุดสำคัญ
 ที่สุดสำหรับพระพุทธเจ้า.

แล้วรู้ว่าพุทธศาสนานี้เป็น evolutionist ; ถ้า
 อย่างที่เมืองนอกพูดเพียงเท่านั้นเขาก็รู้แล้ว, พูดว่าเราเป็นพวก
 evolutionist คือถือศาสนาชนิดที่ไม่มีพระเจ้า มีแต่กฎ
 ธรรมชาติ.

เรามีความมุ่งหมายที่จะดับทุกข์ พุทธศาสนาไม่มี
 เรื่องอื่น นอกจากเรื่องดับทุกข์. เรื่องทุกข์และดับทุกข์
 มีอยู่ในร่างกาย ในชีวิตที่เป็น ๆ ยังไม่ตาย ต้องค้นหาให้
 พบ แล้วก็จัดการให้ได้.

เป็นพุทธศาสตร์ต้องมีสติปัญญา, เป็นไสยศาสตร์
 มีแต่ศรัทธา, เป็นไสยศาสตร์ เชื่อของขลังของศักดิ์สิทธิ์ว่า
 จะช่วย มีลักษณะให้ผู้อื่นช่วย, ถ้าเป็นพุทธศาสตร์เชื่อ
 ปัญญา สติปัญญาของตนเอง แล้วก็เป็นการช่วยตนเอง,

กข กกา ของพุทธศาสนานี้ คือเรื่องตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, อย่าได้ประมาท. อย่าได้คู้ถูกเรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ แล้วเอาไปหัวเราะเยาะ ไปล้อ ซึ่งเด็ก ๆ โดยมากไม่ค่อยรู้เรื่องความสำคัญของธรรมะ ที่พูดเรื่อง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, นั้นแหละเป็นจุดตั้งต้นของทุกอย่าง. โลกนี้มันมีขึ้นมากก็เพราะว่า เรามีตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ, แล้วมันเข้ามาถูกราทาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ต้องจัดการกับโลกนี้ให้ถูกต้อง, มีสติทุกคราวที่เกี่ยวข้องกับสิ่งเหล่านี้.

ธรรมะคือหน้าที่ หน้าที่ทุกอย่างเป็นธรรมะเสมอ กันหมด แล้วก็ขอให้สนุกเป็นสุขเมื่อทำหน้าที่ สนุกเมื่อทำงาน เป็นสุขเมื่อทำการงานปัญหาจะไม่เกิด เงินเดือนจะเหลือใช้จนไม่รู้ว่าเอาไปไหน เพราะมันเป็นสุขเสียแล้ว, ไม่ต้องเอาเงินไปซื้อความสุขหลอกลวง หรือความเพลิดเพลิน ที่หลอกลวง

ขอให้นักศึกษาทั้งหลาย กำหนดใจความโดยย่อ เป็นเค้า ๆ เป็นข้อ ๆ อย่างที่กล่าวมาแล้วนี้ ไปศึกษาต่อไป ข้างหน้าให้ละเอียดลออ เต็มตามความต้องการเถิด.

อาตมาก็ได้พูดตามกำหนดในโปรแกรมแล้ว การ
เปิดประชุมของเราก็เป็นอันว่าเปิดแล้ว, การทำหน้าที่ในการ
ประชุมตามรายการที่มีอยู่ ก็จะได้กระทำกันต่อไป.

ขอให้สนุกและเป็นสุขในการทำหน้าที่ในการประชุม
นี้อย่างยิ่ง ด้วยกันทุกคนทุกท่านเถิด.

21/12/54

ศึกษากันทำอะไร ?

โลกยุคนี้ มีศึกษา กันทำไหน
ยุวชน รุ่นใหม่ ได้คลุ้มคลั่ง
บ้างติดยา เสพติด เป็นติดตั้ง
บ้างก็ผั่ง หัวสูม ลุ่มหลงกาม

บ้างดูหมิ่น พ่อแม่ ไม่มีคุณ
บ้างก็เห็น เรื่องบุญ เป็นเรื่องพาลาม
บ้างลุ่มหลง love free เป็นดิงกาม
บ้างประณาม ศาสนา ว่าบ้าบอ

บ้างไปเป็น อีปี่ปี มีหลายชนิด
บ้างทวงอิส— ระพัน จนเหลือขอ
บ้างที่มี ดีกรีมาก ไชยกษากพอ
โลกเราหนอ ให้ศึกษา กันทำไร.

พุทธทาส อินทปัญโญ

รายชื่อหนังสือ ชุดลอยปฐม

ฉบับ เรือง	พิมพ์ครั้งที่	ฉบับ เรือง	พิมพ์ครั้งที่	ฉบับ เรือง	พิมพ์ครั้งที่
๑. คู่มือมนุษย์	๕	๓๘. ดับทุกข์สิ้นเชิง	๑	๗๒. หาสุขได้จากทุกข์	๑
๒. ศิลปแห่งการดู		๓๙. มรดกธรรมคำกลอน	๑	๗๓. ทานบวริจัก	๑
ด้วยถกถามธรรมปัญหา	๑	๔๐. ทิศทั้งหก	๑	๗๔. พาสงทางธรรมานภาพ	๑
๓. ศิลปแห่งการมีพระพุทธรเจ้า		๔๑. พาสงทางธรรมโฆษณ	๒	๗๕. การช่วยผู้อื่นให้มีธรรมะ	
อยู่กับเนืองกับตัว	๑	๔๒. พาสงทางฝ่ายบรรพชิต	๑	๗๖. การทำความเข้าใจระหว่าง	
๔. ธรรมะสำหรับคนเกลียดวัด	๒	๔๓. มหรรสพของพระอรหันต์	๑	ศาสนา	๑
๕. ธรรม ๒๔ เถื่อนม (มีภาษาจีน)	๕	๔๔. ปรมัตถธรรมกลับมา ตอน ๑	๑	๗๗. จิตภาวนาทุกรูปแบบ	๑
๖. พุศกับเนร	๑	๔๕. เช่นนั้นเอง	๑	๗๘. ความถูกต้องของอหิंपัจจยตา	๑
๗. ศิลธรรมกลับมา ตอนที่ ๑	๒	๔๖. ความสะอาด ความสว่าง ความสงบ	๑		
๘. เห็นธรรมชาติ		๔๗. อะไรในชีวิตสักแต่ว่า	๑		
คือเห็นความเป็นเช่นนั้นเอง	๑	เป็นเวียงของจิตสิ่งเดียว	๑		
๙. ธรรมโอสธสำหรับโลก	๑	๔๘. ปรมัตถธรรมกลับมา ตอน ๒	๑		
๑๐. ความมีสุขภาพพอนามยทางจิต	๒	๔๙. ศิลปะสำหรับการมีชีวิตอยู่ในโลก	๑		
๑๑. ปรมัตถธรรมคำกลอน	๑	๕๐. พบชีวิตจริง	๑		
๑๒. นพทานแทนและเดยวัน	๒	๕๑. สมถวิปัสสนาสำหรับยุคปรมาณู	๑		
๑๓. ธรรมพรปีใหม่	๓	๕๒. ธรรมะที่ควรมุ่งลงในชีวิต	๑		
๑๔. ตดถาช่วยได้	๑	๕๓. พาสงทางการเมือง	๑		
๑๕. ศิลธรรมกลับมา ตอนที่ ๒	๒	๕๔. ธรรมสังัจจะของสมถวิปัสสนา	๑		
๑๖. ศิลธรรมกลับมา ตอนที่ ๓	๑	แห่งยุคปรมาณู	๑		
๑๗. คำของครู	๒	๕๕. พาสงทางปรมัตถ์, อภิธรรม,			
พระผู้มีพระภาคเจ้า		อุบาสิกา และบรรพชิต	๑		
ทรงเป็นกัลยาณมิตร	๑	๕๖. ผัสสะ สิ่งที่ต้องรู้จักและควบคุม	๑		
ถอยหลังเข้าคลองกันเกิด	๑	๕๗. ความสุขแท้เมื่อสิ้นสุดแห่ง			
การเก็บความโกรธใส่ยังฉาง	๒	ความสุข	๑		
การปรุงแต่งในทุกข้ออย่าง	๑	๕๘. แนวสังเขปทั่วไปของการ			
การดับเป็นสุขอย่างยิ่ง	๑	พัฒนา	๑		
๑๘. อาหารตลอดใจ	๒	๕๙. ธรรมชีวิตกับความเป็นฆราวาส	๑		
๑๙. ปัญญาภิวัตต์	๑	๖๐. การศึกษาและการรับปริญญา			
๒๐. พ่อแม่สมบูรณ์แบบ	๒	ในพระพุทธรศาสนา	๑		
อนาปานสติและดับไม่เหลือ	๒	๖๑. การบำเพ็ญบารมีที่อุกนแนวทาง	๑		
ธรรมคตและธรรมคิตา	๑	๖๒. ทำงานให้สนุกได้อย่างไร	๑		
ความมั่นคงภายใน	๑	๖๓. การทำวิปัสสนาและใจความ			
โลกพระศรีอารยอยู่แค่ปลายงมก	๒	สำคัญของวิปัสสนา	๑		
การทำงานเพื่อนาน	๑	๖๔. หลุดพ้นเสียจากความหลุดพ้น	๑		
สันโดษไม่ใช่อุปสรรค	๑	๖๕. ธรรมะเป็นชีวิต	๑		
แก่การพัฒนา	๑	๖๖. รอยของพระธรรม	๑		
ปฏิจสนุบปทาาคืออะไร ?	๑	๖๗. สิ่งทั้งปวงเป็นอนัตตา ในฐานะ			
๒๑. คำเงื่อนของธรรมะ	๑	เป็นหัวใจของพุทธรศาสนา	๑		
และ อหิंपัจจยตา	๑	๖๘. การทำชีวิตให้มีธรรมะ	๑		
การอยู่ด้วยปัจจุบัน	๑	๖๙. หัวใจของธรรมะโดยหลักพื้นฐาน	๑		
ไม่มีอดีต ไม่มีอนาคต	๑	๗๐. การบวชอยู่ที่บ้าน	๑		
พุทธรศาสตร์ กับไสยศาสตร์	๑	๗๑. หัวใจปรมัตถธรรม	๑		
อนาปานสติภาวนา(มีภาษาจีน)	๒				
อหิंपัจจยตาในฐานะ	๑				
สิ่งสูงสุดแห่งพุทธรศาสนา	๑				
นรกกับสวรรค์	๑				

ปรัชญา ลาก ลอนไมกซ์

"ปรัชญา ตายก่อนตาย" ใญ่รดิ้ว
เป็นอันหับ ล่าลบสิ้น ทุรลักษา
เป็นโลกตวร หมดพัส เนหือโลก
หยุดเวียหว่าย สิ้นลือลา- รั้วรั้ว

ปรัชญา แลลลลล ลากลลลไมกซ์
ลลลลลลล เยกโยก ไม้เห็นหห
ไม้เห็นลล ลลลลลลล ใญ่ลลลลล
รั้วลลลล ลลลลล ลลลลลลล

ห้ แลลลลล ปรัชญา "ตายก่อนตาย"
ลลลลลลล ลลลลล ไม้รั้วรั้ว
ลลลลลลล ใญ่ลลลลล ไม้ลลลลล
ลลลลลลล ลลลลลลล ใญ่ลลลลล ๑

น. ลลลลล

BIA-P, 2.3.1/2-80

แก่นพระพุทธศาสนา

[ชุดลอยปฐม อันดับ ๘๐]

พุทธศาสนิกขุ